

**TÜRK
KOOPERATİFÇİLİK
KURUMU**

KOOPERATİFÇİLİK

Sayı - Number 24
Nisan : Haziran 1974
April - Jule

THE TURKISH COOPERATIVE ASSOCIATION was founded at Istanbul University in the year 1931, under the name of the Turkish Cooperative Society (Türk Kooperatifçilik Cemiyeti).

Its headquarters was moved to Ankara in late 1933, and at the beginning of 1934 amended its Statutes in conformance with the conditions prevailing at that date.

The Society changed its name to the «Turkish Cooperative Association» in 1948, and amended its Statutes in conformance with the Law on Associations No. 3512.

The General Assembly of the Association convened on 30th May 1964 and resolved that in the light of its 33 years of experience and in accordance with the requirements of the planned economy era, the Statutes of the Association should be re-written. The new Statutes draw up accordingly were reviewed and adopted by the General Assembly at its meeting on 27th June, 1965.

The Government declared it as an Association Serving Public Interest in 1946. The subject with which the Association is concerned is theoretical and practical cooperative work. Its object is to propagate cooperative ideas in theoretical and practical fields, to promote the cooperative spirit and ideas, and to support activities in this direction.

In order to achieve the objects outlined in its statutes, the Association engages in the following activities :

a. Conduct or cause to be conducted research on the subject of cooperative movements, commission its members or other scholars, experts and authors to write articles and books and prepare summaries of articles and books on subjects pertaining to cooperative movements and publish them.

b. Prepare or cause to be prepared standard statutes and balance sheets for the various types of cooperatives.

c. Make contacts nationally or internationally among all types of public and private agencies, organizations associations and persons on the subjects related to cooperative movements legislation and applications, and express its opinion on these subjects either directly or on request.

d. Convene academic meetings and arrange cooperative weeks, festivals and general cooperative conventions.

e. Conduct lectures, courses, seminars and general knowledge competitions in different parts of the country on the subject of cooperatives.

f. Join as member those international organizations and associations whose objects are similar to its own.

g. Set up a library in the headquarters of the Association, closely connected with the cooperative movement concept, legislation and application and composed of books, periodicals and brochures in Turkish and foreign languages.

h. Participate in the conventions of international cooperative organizations, attend the conferences to be arranged by such organizations and make the Turkish cooperative movement commonly known.

j. Make endeavours to ensure that the concept and application of the cooperative movement is widely diffused, that it develops and takes root, that it is included in the curricula of vocational schools, that chairs on the cooperative movement are instituted in the universities, academies and schools of higher learning and that institutes specializing in the cooperative movement are founded.

k. Support and sustain the activities and enterprises of existing cooperatives, act as guide to them in every respect, and at the request of the member cooperatives and cooperative organizations have their balance sheets audited, as well as assist cooperatives in solving their management problems.

KOOPERATİFÇİLİK

ÜÇ AYLIK KOOPERATİF İNCELEMELER DERGİSİ

Sayı : 24

April — Jule Nisan — Haziran

Kooperatiflerin Örgütlenmesi	Mithat ERDEM	3
Kooperatiflerle İlgili Kamu Politikalarının Tesbitinde Kooperatiflerin Görüş ve Katkılarının Sağlanması.	T. Güngör URAS	13
Ülkemizde Tüketim Kooperatifleri ve Sorunları	Harun PASTANOĞLU	19
Yapı Kooperatifleri Kuruluş ve Çalışmalarına İlişkin Hususlar	Muzaffer UYGUNER	33

Türk Kooperatifçilik Kurumu tarafından
Üç ayda bir yayınlanır.

Sayısı 7,5 TL.

Yazışma Adresi : Türk Kooperatifçilik Kurumu
Mithatpaşa Caddesi 38/A Yenışehir - ANKARA

Türk Kooperatifçilik Kurumu Adına İmtiyaz Sahibi :

Nusret UZGÖREN

Yazı İşleri Sorumlu Müdürü

Basri İMECE

Yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Dizildiği ve Basıldığı Yer

ŞARK

Matbaası — Ankara

CO-OPERATION

Sayı : 24

April — Jule Nisan — Haziran

Organisation in Co-operative Societies	Mithat ERDEM	3
Toward an Active Participation of Co-operative Societies in the Determination of Governmental Co-operative Policies.	T. Güngör URAS	13
Consumer Co-operation and its Problems in Turkey.	Harun PASTANOĞLU	19
Issues Concerning the Foundation and Activities of Housing Co-operatives.	Muzaffer UYGUNER	33

Published by the Turkish Cooperation Association

Three Monthly Cooperative Studies Review

Corresponding Address

Türk Kooperatifçilik Kurumu

Mithatpaşa Caddesi 38/A Yenisehir - Ankara

Editor for the Turkish Cooperative Association
Nusret UZGÖREN

Director Authorized to primping Affairs

Basri İMECE

(All the Articles express the views of the writers but not
the Association)

KOOPERATIFLERİN ÖRGÜTLENDİRİLMESİ

Mithat ERDEM

Giriş:

Kooperatifçilik hareketi, demokratik rejimin bir parçası ve topyekûn kalkınmanın en önemli araçlarından birisidir.

İlkel toplumlardan, daha karmaşık sosyal yapılara geçildikçe toplumun bireylerini teşkil eden fertler, gerek içinde buldukları ortamın, gerek kendi mantık ve ön sezilerinin etkisi ile toplumsal problemlerin hallinde en çıkar yolun, karşılıklı yardımlaşma prensibine göre teşkilatlanmalarını yani iş bölümü yapmalarını diğer bir ifade ile ortaklaşa görev yüklenmenin şuuruna inanmışlardır.

Bilhassa, özellikle gelişmekte olan ülkelerde bilinçli kalkınmanın olumlu neticelere ulaşmasında, kalkınmanın nimetlerinden sosyal adalet ilkeleri içinde uygun payı almalarında Kooperatiflerin oynadığı rolün önemi anlaşıldıkça bu yola teveccüh daha da artmaktadır.

Şurası muhakkaktır ki, ister tek bir ferdin, ister fert topluluklarının yönelmiş olduğu belli bir faaliyette mutlak temel bir hedef, bir gaye belli faaliyetlerde ferdi istek ve arzuda saklı olabilir. Günümüzde sosyal yapının gösterdiği karmaşıklık karşısında fertler büyük bir çoğunlukla ortak istek ve arzularının gerçekleşebilmesini temel gaye olarak kabul etmekte ve bu gayelerin tahakkuku için belli iş bölümü ve ortak

emek ve sermaye birlikleri teşkil etmektedirler. Bilhassa memleketimiz bakımından bu önem anlaşılmalı yıllarca önce Büyük Atatürk tarafından dile getirilmiştir. Bu görüş açısından 1961 Anayasamıza bile Kooperatifçiliğin himayesi girmiştir.

Birlikte çalışma anlamına göre Kooperatif Kuruluşlarda, her kuruluşta olduğu gibi temel bir gaye hizmet amacı ile hareket edilmektedir.

Kooperatifçilik fikrinin doğuş ve gayesi:

Bu girişten sonra «Kooperatiflerde Üst Örgütlenme» konusuna geçmeden evvel Kooperatifçilik fikrinin doğuşuna ve gayesine kısaca değinmekte yarar görünmüştür.

A) Doğuş:

Bazı müelliflerin işaret ettikleri gibi, Kooperatifler iki temel etken neticesinde zihinlerde doğmuş olan bir teşkilatlanma, daha doğru bir ifade ile ortak çalışmadır.

1 — İnsanlık tarihinde iktisadi faaliyetlerin ortaklık, beraberlik zihniyeti ile idare edilmesi.

2 — 19. Yüzyılda liberalizm ve kolektivizm cereyanları karşısında bir sentez bulma ihtiyacı,

Bu geniş ifadesi ile bu iki etken Kooperatif fikrinin zihinlerde yerleşmesinde en büyük âmil olmuştur.

Tarihin en eski ve ilkel devirlerine kadar götürülmekte olan Kooperatif fikri bugünkü anlama en yakın şekli ile ilk defa 1761 tarihinde İskoçya'da el dokumacılığının gerektirdiği aletleri temin gayesi ile kurulmuş olan Kooperatif ve 1769'da yine dokumacılıkla ilgili olarak kurulmuş olan İstihlak Kooperatifi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Kısaca denilebilir ki, modern Kooperatifçilik 19. Asrın büyük sanayii ihtilâlinin bir neticesi olarak ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Modern Kooperatifçiliğin Robert OWEN'in öncülüğünde ilk defa Rochdale'in haksever öncüleri» adı altında dokuma işçileri tarafından 21 Aralık 1844 yılında İngiltere'de doğduğu bilinen bir gerçektir.

B) Gayesi:

Bugünkü anlamı ile ve bilhassa Türk Kooperatifçiliği açısından Kooperatiflerin gayesi 1163 sayılı Kooperatifler Kanununun 1. Maddesinde yer almış bulunmaktadır. Buna göre;

«.....ortakların belirli ekonomik menfaatlarını ve özellikle meslek ev geçimlerine ait ihtiyaçlarının karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacı ile .....» bu tanımdan Kooperatiflerin gayesi açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Ancak konuyu daha rahat ve geniş bir görüşle ele almak gerekirse yine 1163 sayılı Kanunun tasarı gerekçesine bir göz atmak yararlıdır.

Tasarı gerekçesinde;

«Anayasa ilkelerinin ışığı altında ve demokratik düzen içinde, kalkınma hamlelerinin ekonomik alanlardaki gelişmelerini birlikte çalışma yolu ile gerçekleştirmek, tek başına yetersiz olan emek sermayenin birleştirilmesi ile büyük yatırımlara yönelmeyi sağlamak, teknik ilerleme ve düzeni pazarlama imkânlarını yaratmak ve böylece büyük vatandaş kitlelerinin refaha kavuşmasını temin etmek için .....» şeklinde tanzim edilmiştir. Buna göre gayeyi geniş anlamda «büyük vatandaş kitlelerinin refaha kavuşmasını temin etmek için» şeklinde anlamak mümkündür.

Bugün bilhassa hayat pahalılığına çare olarak da Kooperatiflerin ön safhada bu görüşle ele alındığı bir gerçektir.

Sayın Kooperatifçi Dostlarımız,

Bu genel görüşten sonra konumuz olan «Kooperatiflerde üst örgütlenme» bahsine geçiyoruz.

Yukarıda belirtmeye çalıştığımız gayenin tahakkuku için elbette bir örgütlenme zarureti bahis konusudur. Ancak örgütlenme sorunu biri dar, diğeri geniş olmak üzere iki anlamda ele alınabilir. Dar anlamda birim Kooperatif kuruluşu olarak, geniş anlamda ise bu temel veya birim kooperatiflerin birleşerek daha üst kuruluşları meydana getirmesi olarak tanımlanabilir.

Bugünkü konumuz Kooperatiflerde üst örgütlenme olduğundan biz temel örgütlenme veya kısaca Kooperatif kuruluşu bahsine teması faydalı bulmamaktayız.

Üst örgütlenmeyi Türk Kooperatifçilik mevzuatında yani 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu açısından incelemek yerinde olur kanısındayız.

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu bilindiği üzere 10 Ağustos 1969 tarihinde yürürlüğe girmiş ve bundan sonra ülkemizde üst örgütlenme meselesi kesinlik ve kanuniyet kazanmıştır. Adı geçen Kanunun mesele ile ilgili hükümleri 70-80. maddeleri arasında düzenlenmiştir.

1 — Tarif ve mâhiyeti:

En genel şekli ve tasarımı gerekçesindeki ifadeye uygun olarak «birlikten kuvvet doğar» temel fikri ile hareket etsek bile çok yönlü bir sorun hüviyetini taşıyan üst örgütlenme probleminin hallinin bizzat kooperatiflere ve dolayısıyla memleket ekonomisine sağlayacağı faydaları tesbit edebilmek için önce üst örgütlenmenin tarif ve mâhiyetine kısaca temasta fayda umuyoruz.

Üst örgütlenmenin tarifini «Kooperatiflerin, Kanunun öngördüğü geyelerin tahakkukunu temin amacı ile birim kooperatiflerden başlayarak sırası ile Birlikler, Merkez Birlikleri, Türkiye Kooperatifler Birliği şeklinde teşkilâtlanmasıdır» tarzında yapmak mümkündür. Ayrıca Türkiye Kooperatifleri Danışma Kurulu da örgütü tamamlamaktadır.

Üst örgütlenmenin temel amacı kanunun 70. Maddesinde açıkça belirtilmiştir. Buna göre;

- Kooperatiflerin müşterek menfaatlarını korumak,
- Amaçlarını gerçekleştirebilmesi için iktisadi faaliyetlerde bulunmak,
- Kooperatif faaliyetlerini koordine etmek ve denetlemek ,
- Dış memleketler ile olan münasebetleri düzenlemek,
- Kooperatifçiliği geliştirmek ve eğitimini yapmak ve Kooperatifçilik konularında tavsiyede bulunmak, şeklinde tanımlanmıştır.

Kanunun öngördüğü bu amaçlar ile birlikte üst örgütlenmeyi gerçekleştirmeleri, diğer işletmeler yanında Kooperatif işletmelerinde ekonomik merkezleşmeden istifade edebilmelerin sağlamaktır.

Bazı müelliflerin pek isabetli bir şekilde belirttikleri gibi, Kooperatiflerde üst örgütlenme, Kooperatiflerin birim kooperatiflerden müteşekkil sosyal temelini bozmadan ekonomik merkezleşmenin bu ortaklıklara da uygulanmasını sağlamaktadır.

Diğer taraftan 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu ile 2834 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununun da üst örgütlenme ve bunun amaç ve vazifeleri gayet açık bir şekilde hükme bağlanmıştır.

2 — Örgütlenme kademeleri :

Aşağıdaki paragraflarda örgütlenme kademelerini teşkil eden Birlikler, Merkez Birlikleri, Türkiye Millî Kooperatifler Birliği ve Türkiye Kooperatifleri Danışma Kurulu'nun mevzuat ve tatbikat açılarından incelemeyi konunun daha açık bir şekilde ortaya konulabileceği düşüncesiyle faydalı görüyoruz.

a) Kooperatif Birlikleri: (Madde 72—75

aa) Mevzuat açısından Birlikler:

Kanunun 72. Maddesinde Birlikler için bir ön şart tesbit edilmiş bulunmaktadır. Bu şart, Birlik kurabilecek Kooperatiflerin konularının aynı veya birbiriyle ilgili bulunmasıdır. Bu kuruluş şartı yanında diğer şartlar aynen birim kooperatif kuruluş şartlarıdır. Bu hususu Kanun 72/2. Maddesinde «Bu Birlikler Kooperatif şeklinde kurulur» demekle açıklığa kavuşturmuştur.

Yine Kanunun 74/2. Maddesinde ise Yönetim Kuruluna seçilecek üyelerin Birliği teşkil eden Kooperatiflerde sadece birisinden seçilmesi yasaklanarak tatbikatta Birlikler hususunda meydana gelebilecek büyük gaye sapmalarını ve aksaklıkları başlangıçta önlenmiş olmaktadır. 1163 sayılı Kanunun Birlikler hakkındaki bu hükümlerinden başka özel kanun mâhiyetinde olan 2834 ve 1581 sayılı Kanunlarda da Kooperatif Birliklerinin kurulmalarına âmir hükümler sevk edilmiş bulunmaktadır.

ab) Tatbikat açısından Birlikler:

1163 sayılı Kooperatifler Kanununa uygun olarak kurulan ve halen faaliyetlerini devam ettiren Birlikler şunlardır: (Aralık 1972 itibariyle)

- 5 adet Çay Kooperatifleri Birliği
- 32 adet Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Birliği,
- 1 adet Pancar Kooperatifleri Birliği,
- 20 adet Esnaf Kefalet Kooperatifleri Birliği,
- 1 adet Meyve Sebze Kooperatifleri Birliği, 'Elma, Patates, Soğan, Meyva ve Sebze)
- 3 adet Bahkçılık Kooperatifleri Birliği,
- 3 adet Nakliyeciler ve Motorlu Taşıyıcılar Kooperatifler Birliği,
- 2 adet Yapı Kooperatifleri Birliği,

Ayrıca Orman Köylerini Kalkındırma Kooperatifleri Birliği kurulmak ve Toprak-Su Kooperatifleri Birliğine ait Anasözleşmenin hazırlık safhası da bitmek üzeredir.

Bunların yanında 2834 sayılı Kanun ile Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri kurulmuş olup hâlen 31 tanedir. 28.4.1972 tarih ve 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununa uygun olarak Birlik çalışmaları sürdürülmektedir.

Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri kuruluş tarihlerinin eski olmaları sebebiyle fonksiyonlarını tama yakın bir şekilde ifa edebilen müesseseler olarak görülmektedirler.

Buna karşılık 1163 sayılı Kanuna istinaden kurulmuş olan Birlikler henüz yeni olmaları sebebiyle kendi iç bünye aksaklıklarını gidermeye ve rantabl bir düzeye ulaşmaya gayret etmektedirler. Yani oluşum halindedirler. Bütün bunlara rağmen bu tip üst örgüt kuruluşlarının meydana gelmeleri ilerisi için Kooperatifçilik açısından sevindirici niteliktedir.

b) Merkez Birlikleri : (Madde 76)

ba) Mevzuat açısından Merkez Birlikleri:

Kanunun 76. maddesi ile Merkez Birliklerinin kurulması hükme bağlanmıştır. Bunların kuruluşu da maddeden açıkça anlaşıldığı üzere aynen birim kooperatiflerin kuruluş şartlarına tâbidir.

bb) Tatbikat açısından Merkez Birlikleri:

Yurdumuzdaki tatbikatta, 1163 sayılı Kanunun öngördüğü şekil ve şartlara uygun olarak kurulmuş ve halen çalışmakta olan Merkez Birlikleri Köy Kalkınma ve Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Merkez Birliği, Esnaf Kefalet Kooperatifleri Merkez Birliğidir. 2834 sayılı Kanunda Merkez Birliklerinin kurulmasına dair bir hüküm bulunmamakla beraber 1163 sayılı Kanunun 76. maddesine dayanılarak Tarım Satış Kooperatifleri Merkez Birliği, «Tarko» da kurulmuştur.

1581 sayılı Kanunda her ne kadar Merkez Birliklerinin kurulacağı hükme bağlanmış ise de bu sahada henüz Birlikler kurulamamış olduğundan Merkez Birliğinin kuruluşuna geçilememiştir.

c) Türkiye Millî Kooperatifler Birliği : (Madde 77-79)

Kanun vaz'ı gerek Birlik, gerekse Merkez Birliklerinin öngörülen gayeler hepsini gerçekleştiremeyeceğini gözönüne alarak Birliği'nin kuruluşunu hükme bağlamıştır. Bu konuda üzerinde hassasiyetle durulması gereken husus 77. maddenin birinci fıkrası hükmüdür. «Birlikler veya Merkez Birlikleri Kooperatif şeklinde Türkiye Millî Kooperatifler Birliğini kurabilirler» tarzında hüküm getirilmiştir.

Yukarıda üst kuruluşların kuruluş şeklinin birim kooperatif kuruluş şartlarına bağlanmış olduğunu işaret etmiştik. Kuruluş yavaşlığı, diğer bir ifade ile üst örgütlenmeyi bir an evvel gerçekleştirebilecek yeter sayıda alt kuruluşların tamamlanmamış olması nedeni ile her şeyden önce 7 üye şartı gerek Birlikler, gerek Merkez Birlikleri ve gerekse Türkiye Millî Kooperatifler Birliği'nin biran önce kurulmalarını engelleyici bir hüküm olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu şartı özel kanun mâhiyetinde olan 2834 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri Kanunu Birlikler için 3 üyeyi yeter görerek yumuşatmıştır. Bugüne kadar yapılan tat-

bikatta da 3 üyeden Birlik kurulması işleyişte hiç bir zorluk yaratmamaktadır. 1163' sayılı Kanuna tâbi diğer Kooperatiflerde de bilhassa Merkez Birliği konusunda üye sayısı bakımından aynı yumuşaklığın uygulanması biran önce üst kuruluşların teşekkülüne imkân verecektir. Şimdi akla şöyle bir sual gelebilir. Türkiye Millî Kooperatifler Birliği'nin kurulabilmesi için üye sayısı bakımından bir engel var mıdır? Bazı müelliflerce de sarahaten izah edildiği üzere kanımızca da Kanunun 77. maddesinin birinci fıkrası «Birlik veya Merkez Birlikleri ibaresini belirttiğine göre Türkiye Millî Kooperatifler Birliği'nin kurulması için kanunî bir engelin mevcut olmadığı yolundadır. Birliklerin mevcudiyeti Türkiye Millî Kooperatifler Birliği'nin kurulması için geçerli olduğuna göre sayıları 7'nin üzerine varan Birlikler ile bu müessesenin kurulabilmesi mümkün görülmektedir. Ancak buna rağmen Türkiye Millî Kooperatifler Birliğinin kurulmaması sebebinin daha sağlam bir ekonomik ve sosyal güçle bu müesseseyi kurmak arzularında olduğu söylenebilir.

a) Danışma Kurulu : (Madde 80)

1163 sayılı Kooperatifler Kanununun 70. maddesinde öngörülen amaçların gerçek anlamı ile sağlanabilmesi için Kanun vazının kurulmasını hükme bağladığı üst örgütlenmenin son halkasını teşkil eden kuruluş 80. maddede yer almış bulunan Danışma Kurulu'dur.

Kanun, birim kooperatiften itibaren her bir üst kuruluş için bir önceki kuruluşların mevcudiyetinin diğer bir ifade ile bu kuruluşların bir araya gelmesini şart olarak aranmasına rağmen Danışma Kurulu müessesesi için böyle bir şart konmamıştır. Danışma Kurulu'nu teşkil edecek müesseseler tek tek sayılmıştır. Bilindiği gibi Türkiye Millî Kooperatifler Birliği, Devlet Plânlama Teşkilâtı, Ticaret, Tarım, Maliye, Köy İşleri, İmar ve İskân, Millî Eğitim ve Sanayi Bakanlıkları ile Kooperatifleri finanse eden Bankalar ve Türk Kooperatifçilik Kurumu'nun Mümessillerinden meydana geleceği sarahaten belirtilmiştir.

Yukarıdaki tetkiklerimiz neticesinde diyebiliriz ki Danışma Kurulu'nun kurulabilmesi için sadece tek bir şartın gerçekleşmesi yeterlidir. Bu şart Türkiye Millî Kooperatifler Birliği'nin kurulmasıdır. Henüz bu kuruluşun meydana gelmemiş olması Danışma Kurulu'nun da teşekkülünü engellemektedir.

Danışma Kurulu'nun mâhiyeti icabı Kanun diğer üst kuruluşlarda olduğu gibi Kooperatif şeklinde örgütlenme şartını bu müessese için aramıştır. Bu da Danışma Kurulu'nun özelliğini göstermektedir.

Yabancı mevzuattan örnekler :

Bu açıklamalarımızdan sonra hafızaları tazelemek bakımından yabancı mevzuat ve tatbikattan da bazı örnekler vermeyi uygun görüyoruz.

Bugün Alman ve İngiliz tatbikatında Kooperatiflerdeki ideal gaye olan geniş halk kitlelerinin refahını sağlayabilen Kooperatifler ve üst kuruluşlar görülmektedir.

Elbette bu ülkelerde Kooperatifçiliğin böylesine oturmuş ve gayeye tam hizmet edebilen müesseseler olarak belirmesi kısa bir zaman dilimi içinde gerçekleştirilebilmiş değildir.

Mesela İngiltere'de müstehlik kooperatifleri hakkında ilginç örneklerle rastlamak mümkündür. İngiltere'de bugün sayıları 700'e varan istihlâk kooperatifi bulunmaktadır. Bütün bu Kooperatiflerin üye sayısı ülke nüfusunun «aile birimi» olarak yarısıdır. Bu kadar geniş halk kitlesinin istifadesi için Kooperatifler mükemmel bir zihniyet ve teşkilâtlanmaya sahiptirler. Bizzat üretimde bulunan toptancı Kooperatiflerin yanında, üyelerin ucuz mal temini gayesi ile perakendeci kooperatiflerin mübayâalarını mutlak bu toptancı kooperatiflerden yapması âmir bir hüküm ile tesbit edilmiştir. Ancak, toptancı kooperatif fiyatları dışarıdan daha gayri müsait olursa, perakendeci kooperatif daha ucuz fiyata dışarıdan mübayâada bulunabilmektedir. Bu işin birim Kooperatifler seviyesindeki mükemmel tatbikat örneklerinden birisidir. Bunun yanında üst kuruluşlar olarak da enteresan tatbikat örnekleri mevcuttur. Şöyle ki; İngiltere'de sadece perakendeci ve toptancı değil diğer bütün müstehlik kooperatiflerinin de dahil olduğu bir Kooperatifler Birliği (Co-operative Union) mevcuttur. Bu Birlik İngiltere'yi 8 kısma ayırmış ve bünyesinde 8 idare bölümü meydana getirmiştir. Bu bölgelerde vazifeleri olan Müşavirlik organizatörlük ve sözcülük görevlerini yürütmektedir. Bu hususta tatbikatın çok enteresan olan bir yönü, bu Birliğin bir «Parlamento Komitesi» kurmuş olması ve böylece Kanun vazı ile tatbikatçıları en olumlu bir şekilde bağdaştırmak yoluna gitmiş olmasıdır. Bütün bunların yanında 1919 yılında kurulmuş olan Kooperatif Kolleji de tatbikat için olumlu bir şekilde eğitim meselesi ile meşgul olmaktadır.

Bütün bunların yanında Kooperatifçilik alanında Kooperatiflere yardımcı olan bir çok kuruluş daha mevcuttur. Müstehlike problemlerinin hallinde gerekli tavsiyelerde bulunmak, bunların halli için alınacak tedbirleri saptamak Vb. gibi daha bazı faaliyetlerde bulunan Müstehlik Konseyi (Consumer Council); piyasadaki istihlâk mallarının kalitelerini yükseltmek gayesi ile standardizasyon, etiketleme ve müstehlik hizmetlerinin ödenen bedel değerinde olmasını takip araştırma gibi faaliyetler-

de bulunan Müstehlikler Birliği (Consumer Association Limited), müstehlike, aldığı malları kalitesi yönünden onun menfaatlerini koruyucu faaliyetlerde bulunan İngiliz Standartları Kurumu (British Standarts Institution) ve bu Kuruma bağlı daha bir çok kuruluş İngiltere'de Kooperatiflere yardımcı organlar olarak çalışmaktadırlar.

İngiltere yanında Almanya'da köklü bir Kooperatifçilik anlayışı ve tatbikatı ile karşılaşmaktadır.

Almanya'da Raiffeisen Kooperatifleri bugün bütün dünya için örnek bir organizasyondur. Almanya'da mahalli seviyedeki Kooperatifler Eyalet seviyesinde ve giderek millî seviyede üst örgütlenmelerini gerçekleştirmişlerdir. Alt seviyedeki Kooperatiflerden itibaren diğer bütün üst örgütlenmede idarî ve ekonomik yönden bir teşkilâtlanma görülmektedir. Meselâ, mahalli kredi Kooperatiflerinin malî yönden Eyalet seviyesindeki Birlikleri Bölge Kooperatif Bankası adı altında mahalli Kooperatiflerin ekonomik sarsıntılardan mutazarrır olmaları, gayesine hizmet etmektedirler. Milli seviyede ise, finansman işini Alman Kooperatifler Kasası üzerine almış bulunmaktadır. Alman Kooperatiflerindeki mükemmel üst örgütlenme yanında, Kooperatiflerin ekonomik yönden güçlü olmasını temin maksadiyle finansman kaynaklarına da büyük önem verildiği ve bu yönde fevkalade bir örgütlenmeye gitmiş olduğu görülmektedir.

S O N U Ç

Bilindiği gibi Türkiye'mizde de Kooperatifçilik 1863 yılında Mithat Paşa tarafından kurulmuş bulunan Memleket Sandıklarıyla başlar, yani tarihi Batı Ülkelerinin Kooperatifçilik hareketlerine yakın bir maziye dayanırsa da, örgütlenme bakımından geç kalmış olmasından bugünkü seviyemiz onların durumuna göre geri kalmışlık bünyesini göstermektedir. Ancak şuurlu ve bilinçli bir gayret içinde bulunan Kooperatifçilik ümidimizi artırmaktadır. Bu yoldaki çalışmalarımız memnuniyet verici yoldadır.

Kanaatımızca Kooperatifçiliğin istenilen düzeye erişmesi için her şeyden önce eğitim konusunun ele alınması lâzımdır. Bu hususta kurulduğundan beri bir feragatla çalışan Türk Kooperatifçilik Kurumu'nun faaliyetini belirtmek bir vebcedir. Bu yolda her kuruluş kendi çapında ve mevzuatı çerçevesinde eğitim faaliyeti yapmaktadır. Bunu takdirle karşılıyoruz. Ticaret Bakanlığında bu konuda küçümsenmeyecek faaliyetleri bulunmaktadır. Bilhassa bünyesinde teşkil edilen «Kooperatifçilik Eğitim ve Araştırma Birimi» tertip ettiği seminerlerle ve mektupla bilgi vermek suretiyle eğitim konusunu ele almış ve çalışmalar semerelerini

vermeğe başlamıştır. 1973 yılından itibaren, eğitim konusunda tesbit edilen yeni projelerin tahakkukuna geçilecektir.

Konuşmanın son kısmında bilhassa şu hususu belirtmekte fayda görmekteyim. Kooperatifler ne kadar çok olursa olsun, ekonomiye katkılar, üst örgütlerinin teşekkülünden sonra gerçekleşeceği bir hakikattir. Bu hususu da 1969 yılında meriyete giren 1163 sayılı Kanun sağlamıştır. Bu açıdan Kooperatifler Kanununun çıkması yukarıda da belirttiğim gibi Türkiye'de üst örgütlenme bakımından, dolayısıyla Kooperatifçiliğimizin gelişmesi yönünden çok önemli bir aşamadır. Bugün için Kooperatifler Kanununun bazı boşlukları ve aksayan tarafları vardır. Bunların tamamlanması hususunda çalışmalarımız devam etmektedir. Ancak bugün Kooperatifçiliğimizde büyük bir gelişme sağlayan Kanunun çıkmasında emekleri geçenlere şükranlarımızı arz etmeyi bir borç bilirim.

9 Şubat 1973 tarihinde kurumumuzda verilen konferans.

KOOPERATİFLERLE İLGİLİ KAMU POLİTİKALARININ
TESBİTİNDE KOOPERATİFLERİN GÖRÜŞ VE
KATKILARININ SAĞLANMASI

T. Güngör URAS

Kooperatiflerle ilgili kamu politikalarının tespitinde kooperatiflerin görüş ve katkılarının sağlanması memleketimizde şimdiye kadar üzerinde durulmamış, yeni bir konudur.

Kooperatiflerle ilgili kamu politikalarının tesbitinde kooperatiflerin görüş ve katkıları iki şekilde gerçekleşebilir:

- 1) Kamu politikalarını oluşturan kişilerin doğru yargılarda bulunmalarını, doğru sonuçlara ulaşmalarını sağlayacak biçimde gerekli bilgi akımı kooperatiflerce sağlanır.
- 2) Kooperatifler birer baskı grubu olarak, kendilerini ilgilendiren kamu politikalarının oluşma safhasında belli ölçüdeki müdahaleler ile nihai sonuçları etkilerler.

Önemli olan bütün katkıların gönüllü kooperatifleşme demokratik bir düzen içinde, kanuni sınırlarda, normal usuller çerçevesinde gerçekleştirilmesidir.

Türkiye’de son on yılda başka alanlarda ilgi gruplarının, kendi konularındaki kamu politikalarının oluşması ve tespitine katkıda bulunmalarına ait geniş bir uygulamanın örnekleri ortaya çıkmıştır.

En başarılı uygulama, işçi örgütlerinin işçileri ilgilendiren konulardaki katkıları ve sorunun diğer yönü ile, işçi sorunlarıyla ilgili kamu

politikalarının tesbitinde, kanuni örgütlerin görüş ve katkılarını istemenin normal bir usul olarak belirmesidir.

Aynı biçimde bir gelişme, değişik teknik personelin meslekî örgütleri için de bahis konusu olmaktadır.

Sorunu, kamunun işlerine dışarıdan müdahale şeklinde değil de, kamu yöneticilerine yardım yönünden değerlendirmekte büyük yarar vardır.

Bugüne kadar kooperatifçilik konusunda oluşturulan kamu politikaları kamu kesimindeki bürokratların yetenek, tecrübe ve çalışmalarını aksettirmektedir. Kooperatiflerin görüş ve katkılarından şimdiye kadar yararlanılamamıştır. Özellikle kooperatifçilik konusunda kamu kesiminde ihtisaslaşmış bir birimin mevcut olmadığı malumdur. Kamunun değişik kesimlerinde kooperatifçilikle kısmen ilgilenen değişik birimler mevcuttur. Bu birimlerde, münhasıran Kooperatifçilik konusuyla meşgul olan ihtisas elemanları çalışmamaktadır. Sonuç olarak görülür ki kamuda kooperatif politikasını oluşturacak ve ortaya koyacak teknisyenlerin, bürokratların teorik ve hissi ilişkileri yanında konunun değişik yönlerinden haberdar olmaları beklenemez.

Halbuki, kamunun kooperatifçilik politikasının isabetli olarak saptanıp saptanmamasından ve bu politika uygulanması sonunda ortaya çıkacak durumdan yarar veya zarar görecektir olan kooperatiflerdir. Kooperatiflerin yönetiminden sorumlu olanlar ile hizmetlerinden yararlanan kendileriyle ilgili konularda teknisyenlerin ve bürokratların bilemeyeceği göremeyeceği yönleri ortaya koymaları üzerinde önemle durulması gerekli bir sorumluluktur.

Eğer, kooperatiflerden, kooperatif ortaklarından bu tip bir bilgi ve istek akımı, bürokratlara ulaşmıyorsa, o zaman kooperatiflerle ilgili kamu politikasının doğru veya hatalı tesbitinden kamu yöneticilerini suçlama olanağı ortadan kalkar.

Görüleceği gibi bu sistemin kurulmasında hem kamu sektörünün ve hem de kooperatif yararı bulunmaktadır. O halde bütün sorun kısa sürede sistemi ortaya koyma noktasında toplanmaktadır.

Dağınık kooperatif örgütlerinin, kooperatif ortaklarının kooperatif politikasına ilişkin görüş ve temennilerini teker teker kamu kesimine ulaştırmaları imkânsızdır. Bu tip bir imkân bulunsa bile, dağınık görüşlerin kamu kesimindeki sorumlular için büyük bir değer taşıyacağı söylenebilir.

O halde sorun kooperatif kesimin örgütlenerek bir ilgi, menfaat veya baskı grubu şeklinde ortaya çıkması konusunda toplanmaktadır. Baskı grupları bugün demokratik batı toplumlarında kanuni sınırlar içinde faaliyet gösteren normal örgütlenme şekli olarak benimsenmektedir.

Türkiye'de kooperatif hareketi içinde, baskı grubu olarak örgütlenmenin kooperatif hareketin başarısını olumlu etkileyeceğini ortaya koyan işaretler mevcuttur.

Köy kooperatiflerinin Birliklerinin kuvvetlenmesi ve bu Birliklerin basın yayın organlarında seslerini duyurabilir hale gelmesi, kamu sorumlularını belli konularda bu örgütlerden gelen istekleri dikkate almaya zorlamaktadır.

İşçi statüsündeki tarım kredi kooperatiferi memurlarının meydana getirdikleri örgüt kendileriyle ilgili bir çok konuda alınan kararlara iştirak etme durumundadır

Yaş Meyva ve Sebze İhracatı konularında faaliyet gösteren yeni kurulan bazı tarım satış kooperatifleri birlikleri, ihracat politikası ve ihracata ilişkin sorunlarda kendilerini ilgilendiren kamu kararlarına yön verme çabasıdadır. Yaş meyva ve sebze ihracatı konusunda kooperatif uygulamalarına örnek teşkil edecek niteliktedir.

Öte yandan Türkiye'de örgütlenme yönünden en başarılı kooperatif türlerinden birini teşkil eden pancar üretim kooperatiflerinin pancar ve şeker üretim fiyat politikalarının tesbitinde söz sahibi oldukları söylenemez. En fazla gübre kullanma durumunda olan tarım kooperatiflerinin gübre üretim ithalât ve fiyat politikalarının tesbitinde doğrudan katkıları olamamaktadır.

Aynı sorun tüm büyük tarım satış kooperatifleri için bahis konusudur. Tarım ürünleri fiyat destekleme politikasını uygulayan kuruluşları olan Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri bu uygulama nedeniyle ağır idari, mali sorunlarla karşılaştıkları halde, politika kararlarının alınmasında en ufak bir katkıları olmamakta, sadece uygulama safhasında sorumluluk yüklenmekte, maddi zararı üstlenmektedirler. Kooperatiflerle ilgili kamu politikalarının tesbitinde kooperatiflerin görüş ve katkılarının sağlanması için ön şart, kooperatiflerin üst örgütlenmelerinin gerçekleşmesidir.

Üst örgütlenme konusunda da en önemli sorun, üst örgütlerde üye kooperatiflerin gerçek temsilcisi niteliğini koruyacak koşulların sağlanma-

sıdır. Üst örgütlenmelerin, tabandan kopuk, sun'î örgütler şeklinde ortaya çıkması, üst örgütlerdeki görevlilerin bu örgütlerin maddî ve manevî avantajlarını kullanmak amacı güden tabandan kopuk kişiler olması halinde, bu örgütlerin kooperatiflerle ilgili kamu politikalarının tesbitinde görüş ve katkıda bulunmaları yarar yerine zarar getirir. Bu tip sun'î üst örgütler, üye kooperatifler yerine kendi yöneticilerinin menfaati için faaliyette bulunacaklarından bir süre sonra prestijlerini kaybederler ve kooperatif hareket ile kamu arasında kurulması istenen bağ onarılamıyacak biçimde kopar.

Bu nedenle kısa sürede, millî nitelikteki üst örgütlenmelerin hedef alınması yerine, belli kooperatif türlerinde bölge birlikleri, millî birlikler ve yakın konudaki kooperatif birlikleri arasında bölgesel birleşmelerle yetinmekte yarar vardır.

Türk kooperatifçiliğinin bugünkü seviyesinde ve önümüzdeki beş yıl içinde kooperatif sistem millî düzeyde üst örgütlenmeyi gerçek anlamda tanımlayabilecek yapıya sahip değildir. Bu konudaki zora dayanan çabalar, sun'î, tabana dayanmayan bir üst örgütlenmenin ortaya çıkması sonucunu verebilir.

Kooperatiflerle ilgili kamu politikalarının tesbitinde kooperatiflerin görüş ve katkılarının sağlanması konusunda ilk aşama, değişik kooperatif türlerinin kendi konularıyla ilgili gerçekleri kamunun sorumlu birimlerine, duyurma yolundaki girişimleri olmalıdır. Kamunun sorumlu birimlerinin belli kooperatif türlerinde, kooperatiflerin yöneticilerinin karşılaştıkları sorunların, içinde buldukları durumun kısa ifade ile uygulamaya ait gerçeklerin duyurulmasını sağlayacak sistem kurulmalıdır. Bu karşılıklı ilişki kurulabilir, karşılıklı haberleşme sistemi işleyebilirse sorumlu ve sorumsuz mevkilerdeki politikacıların veya bürokratların kooperatif hareketiyle ilgili sadece sözde veya kâğıt üzerinde kalan uygulamaya geçemiyen beyan ve taahhütlerde bulunmaları olanağı ortadan kalkar, kooperatifçilik programlarına ilişkin çalışmalarının denetimi imkânı ortaya çıkabilir.

Devletin kooperatifçiliğin gelişmesi için gereken tedbirleri almasını öngören Anayasa maddesine dayalı olarak son yıllarda kooperatifçilik konusunda geniş vaadlerde bulunulmakta, kooperatiflerin gelişmesi gerektiği bu gelişmede kamunun bütün olanaklarıyla gelişme çabalarının destekleneceği belirtilmekte, fakat gerçekte, sorumlu kişi ve kuruluşların kooperatif hareketine olan ilgisi hissi ve lafzi desteğin sınırını aşmamaktadır.

Örgütlenmeyen, kendileriyle ilgili konularda gerçekleri ortaya koyup kanunî haklarını arayan demokratik birimler halinde ortaya çıkamıyan kooperatif kesimden gelen şikâyetler de kamu oyuna yansımaya kadar cılız kalmaktadır.

Kooperatif hareketin destekleneceğine, desteklendiğine gelişmekte olduğuna ilişkin politikacıların ve bürokratların beyanları kamu oyuna daha geniş şekilde duyurulabildiğinden bir yanda kooperatifler ve kooperatifçiler karşılaştıkları ve sürüp giden, azalacağı yerde artan sorunlarıyla kendi başlarına boğuşagelirken, öte yanda kamu oyununda, kooperatifçiliğin kamuca desteklendiği, gelişmekte olduğu hakkında yanıltıcı bir kanı yaratılmaktadır.

Bu sorunların tek çözüm yolu kooperatiflerin seslerini sorumlu kişi ve kuruluşlara ve kamu oyuna duyurabilecek güçte kendi aralarında örgütlenebilmeleridir. Böyle bir örgütlenme halindedir ki, kooperatifler, beşer yıllık kalkınma plânlarında ve yıllık programlarda kooperatifçilik politikaları ve kooperatifçilikle ilgili tedbirler tesbit edilirken katkıda bulunabilirler. Toprak ve Tarım Reformu Kanun Tasarısı gibi memleketin tüm ekonomik ve sosyal düzenini ilgilendiren ve uygulanmasında kooperatiflere büyük sorumluluk düşen ve kooperatif örgütlenmede büyük ölçüde yeniden düzenlemeyi gerektirecek bir tasarının müzakeresinde kooperatifçilik üzerinde söz eden teorisyen, teknisyen, bürokrat ve politikacıların yanında konuyla doğrudan ilgili kuruluşlar olarak çalışmalara katılabilirler.

Türkiye'de kooperatifçiliğin geliştirilmesi amacını güden Türk ve Alman Hükümetlerinin işbirliğiyle hazırlanıp uygulanagelen, fakat hazırlanma ve uygulama safhasında sadece kamu sektörü temsilcilerinin söz sahibi oldukları, ortaya konan eğitim imkânlarının çoğundan kamu kesiminin yararlandığı bir proje konusunda görüş ve temennilerini ortaya koyabilir.

Bu konularda geçmiş uygulamalarla ilgili olarak kamu kesimini tenkide pek imkân olmasa gerektir. Tam tersine kamu kesimindeki teknisyenler, bürokratlar ve politikacılar, kendileriyle ilgili konulardaki politikalarının tesbitinde kooperatiflerin katkılarını sağlayacak tedbirler önermek ve bu konudaki çabaları desteklemektedirler.

Üst örgütlenmelerin kısa sürede tamamlanması için kamu kesiminden gelen iyi niyet bunun işaretidir. Kooperatifler Kanununun getirdiği Danışma Meclisi fikri kamunun kooperatifçilik konusundaki çalışma ve kararlarında kooperatif kesiminden gelecek desteği arzuladığını ve beklediğini belgelemektedir.

23.2. 1973

Konferans

ÜLKEMİZDE TÜKETİM KOOPERATİFLERİ VE SORUNLARI

Harun PASTANOĞLU

1 — GENEL OLARAK :

Doğuşu, sanayi devriminin sebep olduğu işçi sınıfının sefalet devirlerine kadar giden kooperatifler, tüketicilerin sömürülmekten korunmalarını sağlayan başlıca örgütler olarak görülmektedir.

Kooperatifçiliğin ekonomik afaliyetlere girişimde yarattığı «Birlik ve beraberlik ülküsü», bu faaliyetlerin başarıya ulaşmasında tüketici halka sunduğu en etkili ve en güçlü bir silâhtir.

Kooperatiflerin, kendilerine özgü ilkeleri vardır: Bu orijinal ilkeler; kooperatifçilerin kendi aralarında oy eşitliği kaidesi ile ifade edilen «ekonomik demokrasi», faaliyet devresi sonunda elde edilen lehte farkın ortakların müessese ile yaptıkları alış veriş oranında aralarında bölünmesi ve nihayet bu farklardan bir kısmının genel menfaatlara yarar eserlerin yaratılmasına tahsisi v.b. hususlar.

Kooperatiflerin özellikle Tüketim Kooperatiflerinin çok kuvvetli olduğu bir kaç ülke hariç, tüketicilerin ekonomik siyaseti etkileyen ulusal ve uluslararası çeşitli teşekküllerde çok zayıf bir şekilde temsil edildiklerini görüyoruz.

Tüketim Kooperatifleri, kendi yapıları içinde demokrasi kuralını uygulayan hem ortaklarının ve hem de kamunun menfaatlarına en iyi şekilde hizmeti amaç edinen tüketici topluluklarıdır.

Tüketicilerin, kendi aralarında örgütlenmeleri ile ekonomik ve sosyal menfaatlarını korumaları, kooperatifçiliğin başta gelen amacıdır. Bu konuda kooperatifler, önemli bir rol oynarlar. Bir tüketim kooperatifi için iki çeşit fiyat politikası söz konusudur:

a) *Piyasa fiyatına satış* : Kooperatiflerin geleneksel fiyat politikası budur. Kooperatifler, genellikle, ya piyasanın fiyatına ya da onun, biraz altında bir fiyata satış yaparlar. Burada kooperatif ortağına sağlanan yarar, risturnun yüksek oluşudur. İngiltere ve İskoçya'da uygulama bu yoldadır.

b) *Aktif fiyat politikası* : Kooperatif piyasadan daha ucuz satar ve az risturn dağıtır. Kooperatif ortağına sağladığı yarar, malın kısmen ucuz bir fiyatla satın alınabilmesindedir. İsveç'te uygulama bu yöndedir. Eğer kooperatif, ortak olmayanlara da satış yaparsa, halk da ucuzluktan yararlanmış olur.

Birinci politika tüketicilerin kooperatife girmelerini, dolayısıyla, kooperatifin malî yönden güçlenmesi sonucunu doğurduğu halde, ikinci politika, daha çok fazla mal satma ve fazla müşteri çekme halinde söz konusudur. Bununla beraber, ikinci durumda risturn verilmekte devam edilirse, ortak olmayan tüketicileri yavaş yavaş kooperatiflere girmeleri olanağı da sağlanmış olur.

Neden Tüketim Kooperatifi :

İnsan yiyeceğini, giyeceğini ve çalışma vasıtalarını üretmek zorundadır. Medeniyetin gelişmesi, işbölümü ile şartlanmıştır. İş bölümü ise, toplum halinde bir hayatı, ürünlerin ve hizmetlerin mübadele edildiği bir ekonomiyi gerekli kılar.

Modern ulaştırma vasıtalarının rahatlığı ve sürati, insanların hayat seviyelerini yükseltmesine imkân vermektedir. Dünyanın büyük bir kısmında mal ve hizmetlerin mübadele edilmesi, kişisel kazancın aranmasına yol açmaktadır. Bir taraftan *üretici* çalışmalarının semeresini mümkün olan en pahalıya satmaya çalışırken (zira üretmediklerini satın alabilmesi satışlarının değerlendirilmesine bağlıdır), diğer taraftan *tüketici* ihtiyacı olanı mümkün olduğu kadar ucuza satın almaya gayret eder, zira hayat seviyesi, çalışmasının fiyatı ile satın alabileceği malların miktarına tâbidir. Tüketicinin rolünün önemi, tam değeri ile değerlendirilememiştir.

Daha 1776 da İngiliz İktisatçısı Adam SMITH şöyle diyordu: «Her türlü üretimin tek amacı, tek manası, tüketimdir.» Fakat üreten ile tüketen hemen hemen hiç bir zaman doğrudan doğruya temasa geçmezler. On-

lar arasında herbirinin yaptığı hizmeti mümkün olduğu kadar pahalı ödetmeğe çalışan bir çok *araçlar* vardır. Hem üreticinin, hem tüketicinin, her ikisinin de, kazancını birinden veya diğerinden çıkaran bu araçların kurbanı oldukları ileri sürülebilir. Bunu günlük delilini görmek için, bilhassa sebze ve meyve, et ve balık gibi çürüyebilen, bozulabilen malların pazarına gitmek yeter.

Üreticiler : ürünlerinin değerini, dolayısıyla araçlara karşı yaşantılarını savunmak için kooperatif çatısı altında örgütlenirler. Çünkü münferit üretici, özellikle küçük üretici, en düşük fiatla satın almak için fırsat gözleyen araçların merhametine sığınmıştır.

Tüketiciler, için de durum bundan farklı değildir. Onlar da çalışmalarının neticesi olan satın alma güçlerini koruyabilmek için, en uygun fiyatla satın almak üzere kooperatif şeklinde teşkilatlanırlar.

Bir anlamda, herkes tüketicidir. İnsanlar en basit ihtiyaçlarını temin için, biraraya gelerek, ekonomik bir topluluk yarattılar. Bu topluluğa giriş, doğumla başlar. Çünkü, her insan beşikten mezara kadar, tüketicidir. İnsanın hayatî faaliyetleri, onu bir tüketiciler topluluğuna girmeye zorlar. Hiç bir şey, ne Devlet, ne de aile tüketicileri birbirlerine bağlayan bağlar kadar kuvvetli bağ kuramaz.

Bu nedenle, tüketicilerin meydana getireceği bir örgüt, en geniş ekonomik ve sosyal kuvvetin ifadesi olur. Bu örgüt, kuvvetini idrak edip de, ulusal ve uluslararası alanda ortaya çıkarsa, dünyanın bütün topluluklarının en kuvvetlisi durumuna geçer. Olayların mahiyeti icabı, böyle bir tüketiciler örgütüne ilk önce, büyük ölçüde katılacak olanlar, yaşama koşulları dar fakirlik ve yoksulluk ile mücadele halinde olanlar ile, muhtaç oldukları yiyecek maddelerini elde etmek zorunda bulunanlar olacaktır. Böylece, tüketiciler örgütü, işçiler ile diğer orta ve aşağı tabakalar arasında vücut bulan bir yardımlaşma, bir sosyal ve ekonomik dayanışma eseri olarak belirir. Böyle bir örgütte payı olan her kişi fakirlik, sefalet ve yoksulluk ile mücadeleye katılır. Böyle bir örgüt, tarafsız olması nedeniyle de bütün iyilik şekillerinin, hatta siyasal faaliyetin üstünde tutulması gereken insancıl bir görev yerine getirir.

Özetleyecek olursak, diyeceğiz ki, ne siyaset sanatı, ne insanlık sevgisi, muhtaç ve ıstırap çeken halkın hayat seviyesini devamlı bir tarzda kalkındırarak kudret ve kuvvette değildir. Bunun ancak karşılıklı dayanışma ve yardımlaşmanın vücut vereceği *iktisadî, fikrî ve manevî kuvvetler* başaracaktır. Böyle bir dayanışma da *ANCAK KOOPERATİF ORTAKLIK*'la mümkündür. Ortakların tüketim kuvvetleri, kooperatife verebilecekleri en değerli ve en büyük hissedir. Tek başına kalmış bir tüketicisi,

22 ÜLKEMİZDE TÜKETİM KOOPERATİFLERİ VE SORUNLARI

kendi tüketim kudretini boşuna israf ediyor demektir. İşte tüketici, bu kudreti sayesinde ki, kendi refahının temelini kooperatife girmekle atar.

Bütün dünyada tüketim kooperatiflerinin başarısı, araçların kazançlarını sınırlamaları daha doğrusu noçmalle çevirmeleri ve sonuç olarak tüketicilerin yaşama düzeylerini yükseltmeleri olmuştur. İsveç örneği bunun en fazla ilgi çekenidir. Tüketim kooperatifleri, margarin, tröstlerinin muazzam kazançlarına karşı giriştikleri mücadele, margarin fiyatlarında % 59 indirim sağlamışlardır. Elektrik ampülü yapan kooperatif, milletlerarası tröstten % 37 daha ucuz satmaya, kauçuk ayakkabı fiyatlarında % 58 ve yangın sigortası primlerinden % 20 indirim yaptırmayı başarmıştır. Ülkenin kudretli tüketim kooperatifleri yalnız ortakları değil, fakat araçların suistimallerine karşı *tiim halkın korunması* için de çalışmışlardır, zira kooperatifler tarafından uygulanan fiyatlar, ülke piyasasında diğer teşebbüslerin fiyatlarını da etkilemiş ve hizaya getirmiştir. Böylece, kooperatifler sayesinde *tüketici halkın sağlığı ve yaşantısı* teminat altına alınmıştır. Aslında kooperatiflerin büyük özelliği, insana hizmet etmeyi ve ekonomik adalet içinde insan özgürlüğüne saygı göstermeyi daima sıcak ve canlı tutmalarıdır.

Kooperatifler, yalnız fiyatların düzenleyicisi olmakla kalmazlar, fakat *malların kalitesinin iyileştirilmesine*, yani halkın sağlığına da olanak sağlarlar:

a) Kooperatifler kendilerine ait «*Toptancı Mağaza*»lar aracılığı ile elde edip üyelerine dağıttıkları ürünleri büyük bir itina ile seçerler.

b) Kendilerine ait laboratuvarlarda, ürünleri, özellikle yiyecek maddeleri ile ilaçları analiz ederler ve bu analizlerin sonuçlarını halka ilân ederler. Bazı maddeleri testlere tabi tutan kâr gayesi gütmeyen teşekküllerin kuruluşunu teşvik ederler.

Nihayet, kooperatiflerin yönetimi bizzat ortaklar tarafından sağlandığından, tüketim kooperatifinin yalan ve dolanlarla dolu bir ilân ile ya da sahte görünümlü bir takdim ile kendi kendini aldatmaya kalkışması asla düşünülemez. Bu yönden, kooperatifin yaptıkları ilân ve reklâmlar, tüketicilerin doğru bilgi sahibi olmalarını sağlayan kaynaklardır.

Tüketim Kooperatiflerinin Hedefi :

Tüketim kooperatiflerinin yaptıkları ticaret - ki buna biz «*sosyal ticaret*» diyoruz - bir taraftan özel ticarî teşebbüslerin karakteristik unsuru olan *KAZANÇ* fikrini ortadan kaldırmak, öteyandan malların dağıtımını

en ekonomik ve en uygun bir biçimde organize etmekten ibarettir. Tüketim kooperatifçiliğinin başlıca hedefi, KAZANÇ fikrinin bertaraf edilmesidir. Kapitalist ekonominin esasını teşkil eden KAZANÇ'ı hariç tutan ekonomik fonksiyonlarla mücehhez bir ticaret şekli üzerinde durmak cidden çok ilginçtir.

Dayanışma ilkesi, bilhassa sigortacılık alanında bir hayli eski tarihe kadar giderse de, genel fayda kaygısı, toplumun refahı ve menfaatları gibi kavramların ticaretin sırf ekonomiye ilişkin alanına hasredilmesi ve tek tek fertlerin ortak bir eseri meydana getirilmesinde, bu eserin bu fertlerin ihtiyaçlarını karşılamasının önemi nisbetinde ona yardımcı olmaları, kooperatif düşüncenin esasıdır. Ve hizmetin yerine getirilmesinde KAZANÇ fikrinin yer almaması, tüketim kooperatifçiliğinin *hareket noktası, temel taşıdır*. Bu kurala uymayan, aykırı olan herşey ağır bir hata olarak kabul edilir. Şunu hatırlatmakla yetinelim ki, hiç kimsenin kendi kendinden kazanç tahakkuk ettirmesinin mânâsı yoktur.

Tüketim Kooperatifi, tıpkı herhangi bir tâcir gibi, mümkün olduğu kadar ucuz satın almaya ve fakat tacirden farklı olarak ucuz satmaya çalışır. Piyasada fiyatlarla mücadelede kooperatif, gayesi kazanç olan işletmelerle aynı zeminde bulunmak zorundadır. Fakat emtea, kooperatifin malı olduğu andan itibaren, ticaret kotnusu olmaktan çıkar, her türlü kazanç elde etmek amacı ortadan kalkar.

KAZANÇ değil de, HİZMET ilkesi kabul edilince, Tüketim Kooperatifleri, hukukî ve ekonomik etki alanlarını genişletmeye, üreticiyi de kendi yapısı içine almaya, bir kelime ile içinde bulunduğu topluluğun çevresini devamlı surette genişletmeye ister istemez gideceklerdir. Üretimin Tüketim Kooperatiflerinin içine alınması, diğer bir ifade ile, kendi kendine yeter bir ekonomi içinde tüketim kooperatifinin gelişmesi, tüketim kooperatifçiliği prensiplerinin ruh ve manasının tabii bir sonucudur. Çünkü, kendi kendilerinin dağıtıcısı, kendi kendilerinin tüketicileri ve üreticileri olarak tüketim kooperatifleri, kendi işlerini demokratik esaslara göre yöneterek ticaret piyasasında, mümkün olduğu kadar tutunmak, yer almak çabasında olduklarıdır. Bu, hiç şüphe yok, aldanmamamanın, menfaatları korumanın en etkili yoludur.

II. ÜLKEMİZDE TÜKETİM KOOPERATİFÇİLİĞİ

Kısa tarihçe :

Türk Kooperatifçilik Tarihini inceleyenler başlıca iki isim üzerinde önemle dururlar;

«MİTHAT PAŞA ve AHMET CEVAT»

Birincisi, Türk Kooperatifçilik Hareketi'nin, özellikle tarımsal kredinin kurucusu, diğeri tüketim kooperatifçiliğinin öncüsü sayılır.

Mithat Paşa Hareketini ilgili bölüme bırakarak, burada Tüketim Kooperatifçiliği üzerinde duracağız.

Türkiye'de Tüketim Kooperatifçiliği Hareketini başlıca üç devre içinde mütalâa edeceğiz:

- 1 — İkinci Meşrutiyet Devresi,
- 2 — Mütareke Devresi,
- 3 — Cumhuriyet Devresi.

1 — İkinci Meşrutiyet Devresi:

İmparatorluk Türkiye'sinde Tüketim Kooperatifçiliğinin izlerine rastlanmaz. Filhakika, 1844 yılında ROCHDALE ÖNCÜLERİ tarafından ortaya atılan Tüketim Kooperatifçiliği, 1912 yılına gelinceye kadar, Türkiye'de bilinen ve izlenen bir hareket olarak görünmüyor.

Meşrutiyet Türkiye'sinde ekonomik bünyemize demokratik metodları kooperatiflerle aşılacak gayreti, İttihat ve Terakki Cemiyetine aittir. Ancak bu tarihtedir ki İngiltere'ye yaptığı Seyahatta ROCHDALE hareketini yerinde gören ve İstanbul'a dönen AHMET CEVAT isminde subay namzedi «Türkiye'de zengin olan ecnebler ve kudret kazanan müesseseler yanında Türkiye'nin gündün güne zarurete düşmesi»nden müteessir olarak «Niçin ecnebler bizim paramızla hergün biraz fazla zenginleşsin de biz sefalet uçurumlarına yuvarlanalım?» sorusu üzerinde durmaya başlamış ve o zamanlar «TEAVÜN» diye çevrilen kooperasyon varmış, «halka hissi teavün, zevki teavün ve terbiyei teavüniye vermek» gereğini duymuştur (1).

Ziya GÖKALP'in tesanütçü tezinin tesiri altında AHMET CEVAT EMRE, 1913 yılında yayınladığı «İKTİSATTA İNKİLÂP, İSTİHLÂK TEAVÜN ŞİRKETLERİ» adlı eseriyle ilgi toplamağa başlamıştır. Yazar bu kitabında, kooperatifçiliğin kazandığı başarıyı ve kooperatifçiliğe olan güvenini şöyle ifade ediyordu: «19 uncu asrın ikinci yarısında, kooperatifçilik o kadar önemli ve geniş gelişmelere uğramıştır ki, şimdiden dünyanın iktisadî safhasını yakın bir gelecekte tamamen değiştireceğine kesinlikle hüküm olunabilir. Buna abdı aciz'in inanı tamdır. İşte Kooperatifçilik — teavün — sayesinde tecelli eden bu iktisadî inkılâp,

(1) Prof. Dr FİNDİKOĞLU, Z. Fahri, Türkiye'de Kooperatifçilik, İstanbul, 1953, Sayfa 39 - 40)

bu aciz kitabın sayfaları arasında tasvir edildiği için kendisine «İKTİSATTA İNKİLÂP» adı verilmiştir (2).

«Kooperatifçilikten — teavünden — başka kurtuluş çaresi olmadığını» ifade eden AHMET CEVAT, kitabının önsözünü şu satırlarla bitirmektedir:

«Kooperatifçilik bize önce küçük dükkânlar açtıracak, bu küçük dükkânlar birer millet dershanesi halini alacak, ticarete müsait insanlar yetiştirecek, o insanlar o küçük dükkânları az zamanda kooperatifçiliğin — teavünün — bulunduğu yollar dairesinde büyütmeğe muvaffak olacak, imalâthaneler, fabrikalar açacak, tarıma hâkim olmağa çalışacak, bu sayede millî bir ticaretimiz, millî bir zanaatımız, kısaca millî bir iktisadî kudretimiz ve maliyemiz meydana gelecekt!»

Türk Kooperatifçilik tarihinde ayrı bir önemi ve yeri olması gereken «İKTİSATTA İNKİLÂP» eses itibariyle, tüketim kooperatifçiliğinin uygulanmasına hasredilmiş olmakla beraber, üretim, kredi ve yapı kooperatiflerinin sorunlarını da benimsemiştir. Bu konuda eserde bir hayli ilginç satırlar vardır. (Bak Sayfa 19).

AHMET CEVAT, «TERBİYE-İ TEAVÜNİYE» nin, yani kooperatifçilik eğitiminin geliştirilmesine de eserinde yer vermiştir.

«Eğer bir gün olur da, garip ülkede de kooperatifçilik rağbet görecektirse, fikrimce gelirlerin yüzde 2,5 ini değil, yüzde 5 i kooperatifçilik eğitimine ayrılmalıdır. Çünkü biz bu eğitimden ve ekonomik eğitimden tamamen mahrumuz. Milli Eğitim Bakanlığımız ise ekonomik eğitimin önemini o kadar takdir etmiyorki, 1912 programından iktisat dersini tamamen çıkarmıştır. O halde bu eğitimi vücuda getirmek yalnız özel teşebbüslere bağlı bulunuyor» (3):

AHMET CEVAT, kooperatifçiliğin propagandacısı olarak ortaya atılmış, özellikle tüketim Kooperatifçilik Hareketimizin ilk temsilcisi olmuştur.

Gene AHMET CEVAT EMRE'nin «HATIRALAR»ından öğrenildiğine göre, Türkiye'de ilk Tüketim Kooperatifi İstanbul'da 1913 de Çırcır'da, ikincisi Unkapanı'nda, üçüncüsü Kadıköy'de kurulmuştur. Müteşebbisler «İngiltere'nin ilk Rochdale'lileri gibi işe başlamışlardı. Mütevazî, küçük bir kira ile tutulmuş bir dükkân içine her gün istihlâk edi-

(2) Ahmet CEVÂT, İktisatta İnkılâp, 1912, Sayfa 9.

(3) AHMET CEVAT: İktisatta İnkılâp, 1912, Sayfa 141.

lecek şeyler kondu. Vitrin süsleyen Avrupa mamulâtına, cicili kutulara yer verilmedi. Kooperatiflerin idaresi fahri olarak emekli zabıtlere ve hâkimlere verildi. Yalnız tek bir çırağa aylık tahsis olundu. Kontrol için iki murakıp seçildi.» (4)

Bir müddet bu şekilde çalışan kooperatifler ilgililerin gönüllerinde ümit uyandırmıştı.

Fakat çok geçmeden, 1914 Dünya Savaşı'nın doğurduğu sıkıntılar sebebiyle, Hükûmet halka ucuz yiyecek maddeleri dağıtmak üzere yedi dağıtım merkezi açılmış, evvelce kurulmuş bulunan üç tüketim kooperatifi de dağıtım Merkezi haline getirilmiştir. Böylece, yukarıdan yönetilmeye başlanan üç kooperatif de «Hürriyetini» kaybetmiş siyasal gücün bir organı olmuştur (5).

Oysa, Meşhur Kooperatifçi REMZİ SAKA, bu kooperatiflerin Birinci Dünya Savaşının devam ettiği yıllarda İaşe Nezareti ile elele verdiğini yazmakta ve müteakiben şöyle demektedir:

«... Birinci Dünya Savaşında İstihlâk Kooperatifçiliğinin toptancılığını — yine ittihat ve Terakki Cemiyetinin rehberliği ile kurulmuş bulunan — Milli Şirketler yapmışlardır. Ancak Milli Şirketler anonim ve anonim şirketlerle istihlâk kooperatifleri arasında bağlar da organik değildi, politiktir. İttihat ve Terakki Cemiyetinin çöküşü ile beraber bağların da çözülmesi tabii idi ve öyle de oldu.» (6)

Merhum CEVDET NASUHI SAVRAN da bu kooperatif hareketi için şunları yazmıştır:

«Bu ilk müstehlik kooperatifi Rochdale kaidesini tatbik etmişlerdir ve umumiyetle takip ettikleri prensiplerde kooperatifçilik şiarından ayrılmamışlardır. İttihat ve Terakki Cemiyetinin yardımı ile de İstanbul'un hemen her mahallesinde kol atacak surette çoğalmışlardır.

Kuvvetini siyasi bir teşekkülden alan bu kooperatif hareketi, o siyasi kuvvetle birlikte sönüp gitmiştir. (7)

(4) AHMET CEVAT EMRE: Hatıralar, 1952, İş. Sayı 136

(5) Prof. Dr. Z. F. FINDIKOĞLU, a. g. e. Sh. 193

(6) (Bak Remzi SAKA Müstehlik İstanbul'un müdafaa organları, Karınca, 1951, Sayı 180, Sayfa 7).
dâvâsı.

(7) (Bak. Cevdet Nasuhi SAVRAN, kooperatif yetinenler ve bitirenler dâvâsı.

Bu ilk tüketim kooperatifçiliğimiz hakkında meşhur Charles GIDE de şöyle yazmıştır:

«Tacirlerle kooperatifçiler arasında açık bir mücadele de İstanbul'da Rum tacirlerin ve bakkalların Türkleri sömürmeleri, Türk kooperatifçiliğini teşvik etmiştir. Türkler; Rum Bakkallardan kurtulmak için İstanbul'da Tüketim Kooperatifleri kurmuşlardır. Fakat Rum bakkallar ve tacirler, kooperatiflerden daha kuvvetli olduğundan, bu kooperatifler filiz sürmedi.» (Ch. GIDE, la Cooperation dans les pays latins, R. SAKA aynı yazı)

Bu hususta hür kooperatif hareketinin öncüsü AHMET CEVAT Bey şunları söylüyor:

Bir gün Fatih'deki İttihad ve Terakki Klübüne davet edildim. Paris'ten yeni gelmiş olan Yusuf Kemal (TENĞİRŞEK) Bey de çağrılmıştı. Her ikimize Parti Merkezinin kararı tebliğ edildi. Bizler yalnız konferans verip halkı kooperatifçiliğe teşvik edecekmişiz. Kooperatifleri İaşe Nazırı Kara Kemal Bey'in siyaseti altında bir heyet idare edecekmiş. Bu heyet ise tüccarları toplayıp hamiyetlerine dayanmış, İstanbul'un on semtinde muazzam kooperatifler açtırmıştı.»

Bu siyasi ve anlayışsız müdahale Türkiye'de kooperatifçiliğin mezarını kazmıştı. Cumhuriyet Devrinde dahi aynı anlayışsızlık devam etmiş, kooperatifçiliğimiz bir türlü ilk umduğu iktisadî terakki yolunu açmamıştır.» (8)

2 — Mütareke Devresi:

Tüketim Kooperatifçiliğimizde ikinci tecrübenin, 1921 yılında, gene İstanbul'da «Memurin Erzak Kooperatifi» adı altında yapıldığına şahit oluyoruz.

Müteşebbisler, bir «İzahname» ile 18 maddeden ibaret bir «Nizamname» hazırlamışlardı. Bu nizamnameye göre, bu kooperatif, Türkiye'nin İstanbul ve Ankara Hükümetleri arasında buhranlı bir devir yaşadığı zamanlarda, İstanbul'daki memur zümresinin çektiği geçim sıkıntılarından doğmuş olduğu anlaşılmaktadır.

«Devlet memurlarının hali gittikçe müşkülleşiyor, hayat bir taraftan pahalılaşmakta, bir taraftan esasen her tabaka halkına raci olarak mai-

şet müşkilâtı arttığı için bunun aksi tesirleri her sınıftan fazla memurlar tabakasında görülmektedir. Memurların hayat müşkilâtına galebe için tek bir yol vardır. Bu yol, meslekî menfaatları itibariyle aralarında iştirak mevcut olan Devlet Memurları arasında iase ve infak işi noktasından, tesanüt temin ve müştereken istihsal olunmaktadır. Bu topluluk olmadıkça, Devlet memuru için müzayakadan kurtulması çaresi yoktur. (9)

Mütareke devresinde, kooperatifçiliğin edebiyatının yapıldığını fikir olarak kooperatifçiliğin benimsendiği nizamnameler tesbit edilmekte ise de, tüketim kooperatifçiliğinde bunlar bir iz bırakmış değillerdir (10)

3 — Cumhuriyet Devri :

Cumhuriyet Türkiye'sinde ilk Tüketim Kooperatifi, Ankara'da kurulmuştur (1925). Bu, Türk Kooperatifçilik Tarihinin üçüncü Tüketim Kooperatifçiliği hareketidir. «Pahalılıkla mücadele edecek iyi ve ucuz yaşamayı müstehlike öğretecek en müessir teşkilâtın istihlâk kooperatifleri olduğu, gerekçesi» ile başlayan Cumhuriyet Devresinin tüketim kooperatifçiliğinde Ankara'yı diğer iller izlemiştir. Ankara'dan sonra 1932 yılında İstanbul'da Memurlar İstihlâk Kooperatif Hareketine şahit olunur.

İstanbul Belediyesi Memurlara ait olan bu kooperatif, rivayete göre, Belediye memurlarını haraca kesen bir musevî hakkında yapılan şikâyet üzerine devrin valisi tarafından kurulmuştur. Fakat kooperatif uzun ömürlü olmamıştır.

İstanbul'da ikinci Tüketim Kooperatifi 1942'de, Belediye ve Vilâyetçe kurulmuştur. Bütün vilâyet memurlarına tamim yapılmış ve «mecburî azalık» ihdas edilmiştir.

Bundan sonra, Türkiye'de bir «Kooperatif kurma sevdası başladı. Sebep belli idi. Bir buhran halinde hükümetin halka dağıtacağı eşya ve erzakta tavassut etmek suretiyle kazanç temini.. 1942 yılında, bütün Türkiye'de 48 tüketim kooperatifi kurulmuştur. İki yıl sonra bu rakam 5'e düşmüştür.

Cumhuriyet döneminde, geçen uzun müddet içinde, tüketim kooperatifçiliğimizi nasıl bir gelişme göstermiştir? Bugünkü durum nedir? Bunu, halihazırda mevcut şartlar altında, realiteye yakın bir şekilde tesbit

(9) Memurin Erzak Kooperatifi izahnamesi 1922, S. 11, Prof. Dr. Z. F. FINDIKOĞLU, e. 9. e. S, 195.

(10) H. Vasıf Beyin «Millî Ortakçılar Birliği» adı altındaki kooperatifçilik yasası gibi. a.g.e. SH. 198.

etmek güçtür. Bir kere vasıtalar elverişli değildir. Teşkilatlanma mevcut değildir.

Başvurularak bilgi alınacak belirli bir kaynak da yoktur. TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU tarafından yayınlanan rakamlara göre halihazırda Türkiye'de 493 Tüketim Kooperatifi vardır. (1972 Yıllık Rapor ,Sh. 21). Bu rakamın gerçeğin ifadesi olduğunu sanmıyoruz. Tahminden ibarettir.

493 kooperatif de olsa, acaba bunlar gerçek birer tüketim kooperatifi hüviyetinde midirler? Sonra, belli bir kuruluşun yönetimi ve himayesi altında faaliyet gösteren mahdut ortaklık tüketim kooperatifleri ne nisbette gerçek kooperatiflerdir?

Doğrusu şudur ki, bugün Türkiye'de tüketim kooperatifçiliği diye gerçek bir kooperatifçilik fikri ve uygulaması yoktur. Kooperatif şuuruna esasen sahip olmayan bir toplum da bundan fazlası da beklenemez... Tüketim kooperatifçiliğimizin Rochdale prensipleriyle alakası yoktur.

III. TÜKETİM KOOPERATİFÇİLİĞİMİZİN SORUNLARI

1 — İnsan Sorunu :

İnsanların değeri ve kalitesi, her teşekkül için, her zaman, teşekkülün başarısını ve etkisini tayin eden bir unsur olmuştur. Bununla yetiştirme ve geliştirme sorunlarının kazandığı önemi belirtmek istiyoruz.

Genellikle her konu için doğru olan bu husus, kooperatif örgütler için daha büyük bir gerçeği doğurur. Çünkü kooperatifler hem mahiyetleri, hem çalışmalarını itibariyle geniş ölçüde insan üzerine dayalıdır.

Bunun içindir ki, ilk kooperatifler, davaya inanmış ve gönül vermiş militanlar tarafından mahallî ölçüde kurulmuştur. Kooperatif çatısı altında toplananlar çok kere büyük imkânları olmayan, güç koşullar içinde yaşantısını sürdüren orta sınıf halktır. Bunlar meslekî, ya da ailevî sorunlarını ortaklaşa çözmeye çalışan kimselerdir. Bir kere kooperatif kurulunca, onun iyi işlenmesini sağlamak için, elden gelen çaba sarfedilir. Bu da ancak bilgi ile mümkün olur.

Bunun için, kooperatifçilikte eğitim ve öğretime büyük önem veriyoruz. Nasıl, meyvesini almak istediğimiz bir ağacı, önce dikmek ve yetiştirmek gerekli ise, tıpkı bunun gibi, kooperatifçilikte de, istenilen olumlu sonuca ulaşmak için eğitim ve öğretim şarttır.

Kooperatifçiliğin her dalında geçerli olan bu yargı, tüketim kooperatifçiliğimiz için de geçerlidir. Hiç şüphe yoktur ki, tüketim Kooperatiflerimizin büyümesi, iyi bir sosyal ve ekonomik yaşantı için gerekli olan çabayı bizzat kendilerinin sarfetmesini isteyen ve isteyecek olan insanlar topluluğunun mevcudiyeti ile mümkündür.

2 — Örgütlenme Sorunu :

Kooperatifler, herşeyden önce, birer ekonomik işletmelerdir. Bu nedenle, iyi bir örgütlenme ve yönetimin kurallarına bağlıdırlar.

Tüketim Kooperatifleri, önce, kendi bünyeleri içinde iyi bir yönetim kurallarının örneğini vermek durumundadır. Bununla şunu anlatmak istiyoruz :

«Bütün Kooperatifler, çapları ne olursa olsun, bazı fonksiyonlar ifa ederler» Bu fonksiyonları şöylece toplamak mümkündür:

- *Yönetim Fonksiyonu* : Tasarlama, emir verme, örgütleme, koordinasyon ve denetleme faaliyetlerini kuşatır.
- *Ticarî Fonksiyon* : Satın alma, satma, hizmet görme faaliyetleridir.
- *Muhasebe Fonksiyonu* : Kooperatif işletmenin muhasebesinin organizasyonudur.
- *Malî Fonksiyon* : Sermayenin yönetilmesi ile vergi hukukunu içine alır.
- *Teknik Fonksiyon* : Tüketim Kooperatiflerinin aynı zamanda üretim yönünü ifade eder.
- *Güvenlik Fonksiyonu* : Ortakların mallarının bakım ve yönetimini kapsar.

Bu genel tasnif içinde fonksiyonları ayrıntılara götürmek uygulamada önem kazanır. Örneğin, teknik fonksiyon söz konusu olunca, etüd, plân, metod, imalât ve kalite gibi unsurlar işe karışır:

Bütün bu fonksiyonlar içinde, en önemli olan belki de Yönetim fonksiyonudur. Yönetimden söz edildiğinde;

- Öngörü ve tasarlama,
- Yapma, (uygulama),
- ve Denetleme,

önem arzeder.

Bir Tüketim Kooperatifinin işletmesi bahis konusu olunca, bu yukarı-

da kısaca arz ve izah etmeğe çalıştım, hususların gereği gibi gözönünde tutulması ve yerine getirilmesine çalışılması gereklidir.

Örgütlenme sorununun ikinci yönü, münferit kooperatiflerin, güçlerini ve olanaklarını birleştirmek suretiyle önce bölgesel, sonra ulusal düzeyde örgütlenmeleridir.

Tüketim Kooperatiflerimiz, bugün bu aşamaya gelmiş değillerdir. Kooperatif işletmeye özgü yapısal örgütlenme sorununu çözemedikleri gibi, üst kuruluş örgütlenmelerini de henüz bir çözüme bağlamış değillerdir. Bu nokta, Tüketim Kooperatifçiliğimizin en zayıf yönlerinden biridir. Bizim tüketim kooperatifçiliğimizin bir özelliği, bizzat halkın kurduğu teşekküller olmayıp, bir kısım resmî ve yarı resmî kuruluşların (Bankalar gibi) bünyesinde, o kuruluşların mensupları tarafından vücuda getirilmiş, çüce teşebbüsler oluşudur. Bu durum, tüketim kooperatiflerinin dağınık kalmasına, yek diğlerinden farklı uygulamalarda bulunmasına sebep olmaktadır.

Tüketim Kooperatifçiliğimizin örgütlenme sorununun çözümünde tutulması gereken bir başka önemli nokta da müşterek bir *ALIM BİRLİĞİ*'nin ya da teknik deyiimi ile *TOPTANCI MAĞAZA*'nın kurulması sorunudur, Tüketim Koperatifleri Türkiye düzeyinde tek elden satın alacak ve üye kooperatiflere tek elden dağıtım yapacak, kooperatifçilerin ihtiyacı olan tüketim maddelerini tek tipe, tek fiyata irca edecek, böyle bir kuruluşa sahip olmadıkça, fiyatlarla mücadelede, ortaklarına uygun fiyatla mal temin etmede etkili olmasına olanak yoktur.

Diğer taraftan, tüketim kooperatiflerinin bir başka özelliği de *entegrasyon*, yani ekonomik faaliyetlerin herbirini tamamlaması olduğundan, yavaş yavaş üretim alanlarına sahip olması zorunluğu vardır. Başka bir deyiimle, Tüketim Kooperatiflerinin kendi malı olan fabrikaları, sebze ve meyve bahçeleri, olması gereklidir. Amaç, ortaklara kaliteli ve ucuz ürün sağlamak olduğuna göre, Tüketim Kooperatifçiliğinde «hem üretici, hem tüketici»nin aynı topluluğa, aynı örgüte mensup olması düşüncesi hâkimdir.

3 — Denetim Sorunu :

Gerek eğitim ve gerekse denetim yönünden Türkiye'de en ziyade başı boş bir kooperatifçiliğin Tüketim Kooperatifçiliği alanında sürdürülmekte olduğunu ifade etmekte hata yoktur. Tüketim Kooperatifçiliğimizin halkımıza mal edilememesini bu alanda eğitim ve denetim örgütlerinin, basın ve yayın organlarının yokluğunda aramak lâzımdır. Bir kısım Kooperatiflerimiz (örneğin Tarım Kredi, Köy Kalkınma, Esnaf Kefalet Kooperatifleri gibi), bazı resmî Kuruluşlar tarafından benimsenmiş, maddî ve manevî desteğe - eğitim de dahil - mazhar olmuş oldukları halde, Tüketim Koope

ratiflerimiz böyle bir destekten yoksundurlar. Ancak, 1969 yılından itibaren yürürlüğe girmiş bulunan 1963 sayılı Kooperatifler Kanunu, Türk Kooperatifçiliğinin gelişmesinden tek sorumlu Makam olarak Ticaret Bakanlığını göstermiştir. Filhakika Kanunun 94 üncü maddesinde, «kooperatifçiliğin tanıtılması, eğitimi ve organizasyonlarında yol göstermek öğütleriyle, yönetim ve faaliyetlerine yardımda bulunmak gibi hizmetler için kooperatiflerin yıllık bilânçolarına göre hasıl olan müspet gelir gider farkının % 1'i Ticaret Bakanlığı emrinde bir Fon'a yatırılır» denilmiş olmasına rağmen, bu konuda henüz ciddî bir teşebbüs bilgimiz dışında bulunmaktadır. Tüketim Kooperatifçiliğimizin acil çözüm bekleyen daha pek çok sorunu vardır. Bunlar, genel olarak, Türk Kooperatifçiliğinin de sorunlarıdır.

Bununla beraber, hayat pahalılığının gün geçtikçe şiddetini biraz daha arttırdığı bir dönemde, organize bir tüketim kooperatiflerinin yokluğunun acısını derinden hissetmekteyiz. Biz henüz, kooperatifçiliğimizin kendine özgü sorunlarını kooperatifler, günümüzün ekonomik ve teknolojik koşullarına uymak çabası içinde bulunmaktadırlar. Özellikle tüketim Kooperatifleri, hemen her ülkede müşterek olan sorunların ele alınıp neticelendirilmesinde uluslararası örgütler kurmuşlardır. Ortak Pazar Ülkeleri Tüketim Kooperatifleri Örgütü bunun en güzel örneğini teşkil etmektedir.

Ülkemizde, tüketim kooperatifçiliğine gereken önemin verilmesinin kooperatifçilerimizin müşterek çabaları ile mümkün olacağına, sorunların el ve gönül birliği ile çözümlenebileceğine inanıyoruz.

24—27 Aralık 1973

Sendikalar ve Kooperatifçilik Semineri

YAPI KOOPERATİFLERİ KURULUŞ VE ÇALIŞMALARINA İLİŞKİN HUSUSLAR

Muzaffer UYGUNER

Burada, yapı kooperatiflerinin kuruluşuna, arsa ve kredi tahsislerine değinmek istiyorum.

Önce, yapı kooperatiflerinin ne olduğunu belirtmekte yarar görmekteyim. Bilindiği gibi, kooperatif, bir amacı gerçekleştirmek için bazı kimselerin biraraya gelerek kurdukları bir ortaklıktır. Yapı kooperatiflerinde, bu amaç, ortakların bir yapıya sahip kılınmalarıdır. Bu yapı, bazan bir konut, bazan işyeri olabilir. Ülkemizde daha çok görülen konut kooperatifi tipidir. Konut kooperatifleri, ortaklarının isteklerine uygun olarak çeşitli konut edinme yollarını uygulamaktadır. Söz gelişi, bazı kooperatifler bahçeli ve tek katlı, bazıları büyük bir yapıda daireler şeklinde toplu konutları ya da mahalleleri uygun bulurlar. Bazı hallerde, çeşitli yerlerde arsaları bulunan ortaklarının konut ihtiyaçlarını bu arsalarla ayrı ayrı yapılan konutlarla gideren kooperatiflere de rastlanır. Fakat genellikle uygulanan toplu konutlar yapımdır. Toplu konutlarda ya tek tip ya da beşi geçmeyen ve fiyatları değişen tipler uygulanır. Topluca yapılan konutlar, sonradan yapılan bir kur'a çekimi ile dağıtılır. Dağıtımda iyi ve kötü yer sözkonusu olabilir. Bu takdirde, fiyatlar da, ortalama fiyata göre bir indirme veya ekleme yapılarak düzenleme yoluna gidilebilir. Bir çok kooperatif sözleşmesinde bu yönde hükümler yer almaktadır. Söz gelişi, «Sınırlı Sorumlu Turistik Sahil Sitesi Yapı ve İşletme Kooperatif Ortaklığı (DE NETKO)»nın, konutlarda çeşitli etkenlere göre saptanması gereken fiyat farkları hesabı ile ilgili 48 inci maddesinde, bu amaçla, bir bilirkişi kuru-

lu kurulacağı ve bu kurulun geçerli (rayiç) bedeli hesaplayacağı, bu hesaplamada bazı hususları gözönünde tutacağı belirtilmiştir.

Bazı yapı kooperatiflerinde, yapılaş bittikten sonra tam bir bireyselliğe gidilir ise de bazıları ortak bir yönetimin devamını uygun görebilirler. Ayrıca, ortak bazı tesislerin bulunması halinde, bunların yönetimi, gelir ve gider payları ayrıca belirtilebilir.

Bu kısa girişten sonra, bir yapı kooperatifinin kurulmasında izlenecek yolu ve düzenlenmesi gereken belgeleri; yapı kooperatifleri ile ilgili öbür konuları ve sigortalı işçilerin kuracakları kooperatiflerle bunların Sosyal Sigortalar Kurumu ile ilişkilerini belirtmek istiyoruz.

I. YAPI KOOPERATİFİ KURULUŞUNDA İZLENECEK YOL

Bir yapı kooperatifinin kuruluşunda, önce bir hazırlık dönemi vardır. Bu dönemde, 1163 sayılı yasada bir kooperatifin kuruluşu ile ilgili belgelerin hazırlanması gerçekleştirilir. Bundan sonra ise, gene yasaya göre verilecek izin, yapılacak tescil ve ilân dönemi gelir.

1. 1 — Anasözleşmenin hazırlanması :

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun ilgili hükümlerine göre, bir yapı kooperatifinin kurulabilmesi için en az 7 kişinin bir araya gelmesi gerekmektedir. Bu 7 kişi, kurucu ortak olarak bazı işlemleri yapmak ve bunun sonunda kooperatifin çalışmaya başlamasını sağlamak durumundadırlar.

1. 1. 1 — Anasözleşme :

Kurucu ortaklar anılan en az 7 kişilik girişimciler Anasözleşmeyi kendileri hazırlayabilecekleri gibi Ticaret Bakanlığı ile İmar ve İskân Bakanlığı tarafından hazırlanmış bulunan örnek Anasözleşmeyi aynen alıp düzenleyebilirler. En iyisi, böyle bir tip sözleşmeyi esas alıp bazı eklemeler yapılması yoludur. Çünkü, 1163 sayılı yasanın âmir hükümlerini gözönünde tutarak hazırlanmış olan bu sözleşmenin Ticaret Bakanlığınca onayı daha kolay olur. Aksi halde, 1163 sayılı yasada belirtilen, bazı âmir hükümlerin Anasözleşmede yer almaması nedeniyle bir sözleşmenin yeniden düzenlenmesi ya da düzeltmelere uğraması her zaman görülebilen bir olaydır.

1. 1. 2 — Noterlikçe onaylama :

Anasözleşmenin 8 nüsha hazırlanması ve bunlardan üçünün noterlikçe

onaylanması gerekir. Noterlikçe onaylanmamış Anasözleşme geçerli olmadığından yapılacak başvurunun bir hükmü olmaz.

1. 1. 3 — Bankaya yatırılacak para :

Kooperatifin taahhüt edilmiş sermayesinin dörtte birinin kooperatif kurulduğunda geri alınmak üzere, Ticaret Bakanlığı adına, ulusal bankalardan birine yatırılması ve karşılığında bir belge alınması gerekir. Ortak başına en az 500 lira olmak kaydı ile en az toplam 3500.00 liradır. Buna göre, ulusal bankaya yatırılması gereken para 875 liradır.

1. 1. 4 — Geçici görevliler :

Kurucular, kendi aralarında geçici bir yönetim kurulu ve en az iki denetçi seçerler. Bu geçici yönetim kurulu kendi aralarından bir başkan, bir başkan yardımcısı ve bir de sayman üye olmak üzere görev bölümü yaparlar.

Geçici yönetim kurulu, kooperatifi temsil edecek yetkili kişilerin kimler olduğunu da karara bağlar ve ayrıca yetkilerinin neler olduğunu da saptayarak karar defterine yazar. Bu kararın ve bu karara dayanan imza sirkülerinin noterlikçe tasdikli örnekleri, ilgili mercilere verilir. İlgili merciler, kuruluş işlemleri için bu örnekleri görmek isterler.

1. 2 — İlgili mercilere başvurma :

Kuruluş izni için, kooperatifin kurulduğu yerin en büyük mülkiye âmirliğine (Ankara'da Ticaret Bakanlığı'na) bir dilekçe ile başvurulması gerekir.

Dilekçe'nin, kurucular adına, yetkili kılınanlar tarafından imzalanacağı tabiidir. Bu dilekçeye, aşağıdaki belgelerin eklenmesi şarttır.

- İki tanesi noterlikçe onaylı 7 tane Anasözleşme,
- En az 875 lira olan paranın ulusal bir bankada Ticaret Bakanlığı adına bloke edildiğini gösteren belge,
- 5 tane 100 kuruşluk damga pulu.

Kuruluştan sonra, bu Anasözleşmelerden tasdikli olan bir nüshası ile kuruluş evrakının birer nüshası İmar ve İskân Bakanlığına gönderilecektir.

1. 3 — İzin verme, tescil ve duyuru :

Bu konudaki işlemleri şöylece belirtebiliriz :

1. 3. 1 — Ticaret Bakanlığı, kuruluşu izin verince, durumu bir yazı

ile Bölge Ticaret Müdürlüğüne bildirir. Bunun üzerine, 1163 sayılı yasanın 5. maddesinde belirtilen hususlar, kooperatif merkezinin bulunduğu yer Ticaret Siciline tescil ettirilir ve Ankara'da yayımlanan Ticaret Sicilli Gazetesi ile duyurulur. Ankara'da kurulan bir kooperatifin izni doğrudan doğruya Ticaret Sicilli memurluğuna yazılır.

1. 3. 2 — Kooperatifin kuruluşuna ilişkin bu duyurunun bulunduğu Sicilli Ticaret Gazetesi, Ticaret Bakanlığına gönderilir.

1. 3. 3 — Ticaret Bakanlığı, gazeteyi aldıktan sonra kooperatifin kurulduğunu kurucu ortaklara tebliğ eder. Ayrıca, paranın bloke edildiği bankaya da durumu bildirir ve bundan sonra yatırılmış bulunan para bankadan çekilebilir.

Kooperatif böylece kurulmuş olur.

1. 4 — *Anasözleşmede yapılacak değişiklikler :*

Kooperatif kurulduktan sonra, zamanla ortaya çıkacak bazı durumlar nedeniyle, Anasözleşmede bazı değişiklikler yapılması zorunluğu ortaya çıkabilir. Bununla ilgili olarak aşağıdaki işlemler yapılmalıdır:

1. 4. 1 — Değiştirilmesi istenen Anasözleşme maddelerinin eski ve yeni şekilleri karşılıklı olarak bir kâğıda yazılarak hazırlanacak 7 tane metin, ön izin alınmak üzere bir dilekçe ekinde Ticaret Bakanlığına gönderilir.

1. 4. 2. — Ticaret Bakanlığından alınacak değişiklik izninden sonra, Anasözleşmenin (tip Anasözleşmeden sözediyoruz) 25 ve 26/2 nci maddelerinde yazılı yöntemlere uygun olarak toplanacak genel kurulda değişikliklerin onayından sonra Ticaret Siciline tescil ve değişen maddeler arasında 1163 sayılı yasanın 3 üncü maddesinde yazılı hususlar varsa, bunlar, eski biçimleriyle birlikte Ticaret Sicilli Gazetesinde ilân olunur.

1. 4. 3 — Tescil ve ilân işleminden sonra Ticaret Sicili Memurluğunca değişiklik notu yazılmış bir nüsha değişik metin ile bir tane Ticaret Sicilli Gazetesi, Ticaret Bakanlığı ile İmar ve İskân Bakanlığına gönderilir.

II. YAPI KOOPERATIFLERİNİN İMAR VE İSKÂN BAKANLIĞI İLE İLİŞKİSİ :

Yapı kooperatiflerinin, arsa ve kredi tahsisi bakımından İmar ve İskân Bakanlığı ile yakın ilişkileri bulunmaktadır. Bu nedenle, bu ilişkiler üzerinde de durmak istiyoruz.

Arsa ve kredi tahsisi nedeniyle yapı kooperatifleri ile ilgilenen İmar ve İskân Bakanlığına bazı belgelerin verilmesi de gerekir. Bu belgeler;

— Bir tane onaylı anasözleşme,

— Bir tane kuruluşun duyurulduğu Sicilli Ticaret Gazetesi'dir. Anasözleşmede yapılacak değişikliklerin de bildirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, genel kurul toplantıları duyurularının yayımlandığı gazetelerden, bir örneğinin de, 1163 sayılı yasanın 45 inci maddesine göre, toplantıdan en az on gün önce İmar ve İskân Bakanlığına gönderilmesi zorunlu bulunmaktadır.

Arsa ve kredi ile ilgili işlemleri aşağıda belirteceğiz:

2. 1 — Arsa tahsisi konuları :

İmar ve İskân Bakanlığı, 775 sayılı Gecekondu Kanunu ve bu Kanuna göre çıkarılan Gecekondu Uygulama Yönetmeliği hükümlerine göre, yapı kooperatiflerine, gecekondu önleme bölgelerinde arsa tahsisi yapmaktadır. Yapı kooperatifine bir arsa tahsisi için bazı koşullar bulunmaktadır. Bu koşulları şöylece sıralayabiliriz:

2.1.1. — Yoksul ve dar gelirli olmak

Arsa tahsisi için, kooperatif üyelerinin yoksul ve dar geliri olmaları gerekir. Üyelerinin durumu böyle olmayan bir kooperatife gecekondu önleme bölgelerinde arsa tahsis edilemez.

Dar gelirli olmanın sınırları, Gecekondu Uygulama Yönetmeliğinin 7 nci maddesinde belirlenmiştir. Buna göre, bir ailenin yoksul ve dar gelirli sayılabilmesi için, toplam aile gelirinin, bir ya da iki kişilik ailelerde 400 lirayı; ikiden fazla nüfuslu aileler için ise öbür kişilerin herbiri için 100 lira eklenmesi suretiyle bulunan miktarı geçmemesi gerekir.

Aile bireyleri deyiminden anlaşılana anlama gelince; bunlar, karı ve koca, aile reisinin ana ve babası ile 25 yaşına kadar öğrenimlerini sürdüren erkek çocuklarla evlenmemiş kız çocukları, bakıma muhtaç oldukları belgenen kız ve erkek kardeşlerdir.

2.1.2. — Ev sahibi olmamak

Kooperatife üye olanların, eşlerinin ve ergen olmayan çocuklarının, Türkiye'nin herhangi bir yerinde bağımsız bir eve veya bir apartman dairesine; herhangi bir belediye sınırları içinde ev yapmaya elverişli bir arsaya sahip olmamaları şarttır. Aksi halde, gecekondu bölgelerinden arsa tahsisi hakkı ortadan kalkar.

2.1.3. — Arsa bedelinin 1/10 unun yatırılması

Kendilerine arsa tahsis olunan yapı kooperatifleri, tahsisin yapıldığı tarihten itibaren 6 ay içinde arsa bedelinin onda birini Türkiye Em-lâk Kredi Bankası'nda açılan özel fon hesabına yatırmak zorundadırlar. Bu süre içinde sözkonusu bedelin fona yatırılmaması halinde tahsis işlemi iptal olunur.

Bedelin onda birini yatıran kooperatifler, kalan borçlarını yıllık ya da aylık taksitler halinde olmak üzere, 9 yılda ödemek durumundadırlar. İlk taksit, sözleşmenin imzasından bir yıl sonra ödenmelidir.

2.1.4 — Başvurma

Arsa tahsisi için İmar ve İskân Bakanlığına başvurulur. Gecekondu önleme bölgelerindeki arsaların mülkiyetinin belediyelere ait olması halinde ise belediyelere başvurulması yoluna gidilmelidir.

Başvurma dilekçesinin örneği İmar ve İskân Bakanlığından alınabileceği gibi dilekçe eklenmesi gereken belgelerin neler olduğu da bu Bakanlık'dan öğrenilebilir. Bağlanması gereken belgeleri aşağıda belirteceğiz.

2.1.4.1. — Yardım istek bildirgesi — Bu bildirge her ortak için ayrı ayrı doldurulacaktır. Bu belgenin örneği Bakanlıktan alınabilir.

2.1.4.2. — Kazanç belgesi — Kooperatif ortaklarının, çalıştıkları kurumlardan alacakları ve aylık net gelir durumlarını gösteren, onaylı belgenin de eklenmesi gerekir. Serbest çalışanların kendi bildirimleri miktar esas alınır.

2.1.4.3. — Nüfus örnekleri — Her üyenin aile bireylerinin fotoğraf-sız, muhtarlık ya da çalıştığı dairesince onaylı nüfus kâğıdı örneklerinin bulunması istenmektedir. Kooperatif ya da özel kuruluşlarca onaylı belgeler kabul olunmamaktadır.

2.1.4.4. — Oturma yeri belgesi — Aile reisinin oturduğu mahalle muhtarı tarafından onaylanmış ve aile reisinin fotoğrafı bulunan oturma yeri belgesi de dilekçeye eklenecektir. Muhtar dışında bir merci tarafından yapılan onaylama geçerli değildir.

2.1.4.5 — Ortakların kesin listesi — Ortakların adları ve soyadları ile serbest olup olmadıkları, çalıştıkları yer, Emekli Sandığı ya da Sosyal Sigortalar Kurumu statüsünden hangisine tabi oldukları belirtilecektir. Emekli Sandığı ile ilişkisi olan ortakların doğum tarihleri, nüfusa ka-

yıtlı oldukları yer, baba adları ve Emekli Sandığı sicil numarası da yazılacaktır.

2.1.4.6. — 30 numaralı form — Bu form, İmar ve İskan Bakanlığı'ndan alınacak, iki nüsha doldurulup kooperatif yetkililerince onaylanacaktır. Bu formda, kooperatifle ilgili bilgiler yanında arsaya ilişkin bazı bilgiler bulunmaktadır.

2.1.4.7. — İmza sirküleri — Yönetim kurulu üyelerinden imza atmağa yetkili kılınanların noterlikçe imza sirküleri ile bunların yetkilerini gösteren, noterlikçe onaylı karar örneği de dilekçenin ekleri arasında yer alacaktır.

2.2 — Kredi tahsisi

Gecekondu önleme bölgelerinde kendilerine arsa tahsis edilen kooperatiflere kredi de tahsis olunabilir. Kredi tahsisi için bazı koşulların bulunması gerekir.

2.2. 1 — Arsa tahsis edilmiş olması — Krediden yararlanılabilmek için, kooperatife, gecekondu önleme bölgelerinden arsa tahsis edilmiş olmalıdır.

2.2.2. — Bu kooperatif ortakları Emekli Sandığı ile ilişkili bulunmalıdır.

2.2.3 — Kredi için başvuran ve bu istekleri kabul olunan kooperatifler, yaptırılacak konutların tekdür olunan maliyet bedellerinin dörtte birini Türkiye Emlâk Kredi Bankasına verilecek süre içinde yatıracaklardır. Verilecek süre içinde dörtte bir tutarı yatırmayan kooperatiflerin kredi tahsisleri iptal olunur.

Verilecek krediler, Emekli Sandığı tarafından 775 sayılı yasaya göre ayrılıp Türkiye Emlâk Kredi Bankasına yaptırılan paralardan oluşan fondan ayrılır. Ortak başına en fazla 25.000 lira kredi verilir. Bu kredinin süresi 20 yıl olup verilen paraya % 5 faiz yürütülür.

2.2.4 — Başvurma dilekçesinin örneği İmar ve İskan Bakanlığı'ndan alınabilir. Bu dilekçeye, ortakların kesin listesinin eklenmesi zorunludur.

Arsa ve kredi isteği aynı dilekçe ile de yapılabilir. Bu takdirde, dilekçeye, 2.1.4 maddede belirtilen belgelerin eklenmesi gerekir.

2.2.5 — Kredinin kolaylıkla sağlanması için, aynı statüye tabi olanların bir kooperatife ortak olmaları ya da aynı statüye tabi kooperatiflere ortak olmaları tavsiye olunur. Çünkü, Emekli Sandığı'na tabi or-

40 YAPI KOOPERATİFLERİ KURULUŞ VE ÇALIŞMALARINA İLİŞKİN HUSUSLAR

taklara bu Sandıkça ayrılan fondan kredi verildiği gibi Sosyal Sigortalar Kurumu'na tabi ortaklara da bu Kurum'ca kredi verileceğinden bazı güçlükler ortadan çıkmaktadır.

2.3 — Kredinin kullanılması

Tahsis edilen kredinin kesinleşmesi için bazı koşullar aranmaktadır. Bunları şöylece sıralayabiliriz.

2.3.1 — Kooperatifçe yatırılması gereken ve konutların maliyet belirleniminde dörtte biri olan paranın Türkiye Emlâk Kredi Bankasına yatırılması.

2.3.2 — Binaların yapılacağı alanda binalar için gerekli malzemenin hazır duruma getirilmesi ya da resmi kurumlardan birine yapım malzemesi tahsisi ile ilgili bağlantı yapılması.

2.3.3 — Kooperatifin yapılarına gerçekten harcanmış olması.

2.3.4 — Kısmen yapılara harcanması veya yapım alanına yığma yapılması ya da resmî kurumlarla bağlantı yapılması.

Bu durumlar saptandığı takdirde kredi kesinleşmiş olur. Aksi halde tahsis edilen kredinin kullanılması olanakları ortadan kalkar.

2.3.5 — Türkiye Emlâk Kredi Bankası'na yatırılan dörtte bir tutarındaki paranın kooperatiflerce çekilebilmesi için de bazı koşullar saptanmıştır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

2.3.5.1 — Resmi kurumlarla bağlantı yapılmışsa, 1/4 toplamını geçmemek üzere Bankaca ilgili Kuruma havale yapılır.

2.3.5.2 — Yapı alanına malzeme yığılmış ve bu malzeme yapılara kullanılacak durumda bulunmuş ise Bankaya verilecek fatura karşılığı İmar ve İskan Bakanlığı'nın yetkili kılacağı kişiler tarafından hazırlanan rapor da gözönünde tutularak Bankaca Kooperatife gönderilir.

2.3.5.3 — Binaların yapımı ilerlemiş ise Bankanın yöntemlerine göre ve yapılacak yüzde hesaplarına göre bir miktar para ödenir.

Bütün bu kayıtlamaların nedeni, tahsis olunan kredi ile binaların bitirmesi ve paraların geliş güzel harcanmasının önlenmesidir. Aksi halde, paraların harcandığı yerleri bulup çıkarmak olanağı kalmaz ve kooperatife bel bağlanmış ortaklar da ortada kalıverir.

2.3.6 — Bakanlıkça tahsis olunan ve bina maliyetlerinin dörtte üçünü oluşturan miktarın harcanması sırasında bazı koşullar vardır.

2.3.6.1 — Yatırılmış dörtte bir miktarı harcanmış olmasından sonraki harcanmalar bu paradan ve Banka'nın yöntem ve ilkelerine uygun olarak ve yüzdeler hesaplanarak ödenir.

2.3.6.2 — Kooperatifin ilk 1/4 ü yapılara harcanması halinde bu yapıların değeri il imar müdürlüğüne o sıradaki geçer bedelle hesaplanır ve böylece yapılara harcanan paranın 1/4 e eşit ya da bu miktarı geçtiği anlaşıldıktan sonra, yüzdesi de bulunarak, ödeme o oranda yapılır. Toplam bedelin 1/4 ün altında kaldığı saptanırsa ödeme yapılmaz.

2.3.6.3 — Kooperatifin 1/4 oranındaki paranın malzemeye ve kısmen yapıya harcanması ve kısmen de resmi kurumlarla malzeme bağlantısı yapılması halinde de gereken hesaplar yapılır ve buna göre ödeme yapılır;

2.3.7 — Binaların ihale bedeli açılan kredi ile kooperatifçe karşılanan 1/4 toplamından fazla işe yukarıdaki koşullara göre hesaplama yapılır ve buna göre işleme girilir. İhale bedelinin tahsis edilen kredi ile 1/4 toplamından fazla olması halinde kooperatifin bir oran içine payını yatırması istenir.

2.3.8 — Borçlandırma işlemi, tahsis edilen krediden ödeme yapılırken düşünülür ve kooperatifçe yatırılan 1/4 ödenirken borçlandırmaya gidilmez. Son hakedişleri alındıktan sonra, 12 aylık bir süre için borç ödemesi yapılmayabilir. Ancak, stüasyon faizlerinin ödenmesi gerekir. Böylece, 20 yılda ödenecek miktar 19 yıla bölünerek ödenir. Bireyselliğe geçilen kooperatiflerde, ortaklar, borçları daha önce de ödeyebilirler.

2.4 — Bazı hususlar

Kooperatiflerin İmar ve ve İskân Bakanlığı ilişkilerine son verirken, bir kaç noktayı daha belirtmekte yarar görmekteyiz.

2.4.1 — Bakanlıkça tahsis olunan arsa için tapu işlemleri bitmemiş ise kredi tahsisi sözkonusu olmaz.

2.4.2 — Binaların yapımının bir yükleniciye ihale edilmesi halinde, bu yüklenici ile kooperatif arasında imzalanmış sözleşmenin ve ihale bedelinin kabulünü gösterir yönetim kurulu kararının noterlikçe onaylı örneklerinin de İmar ve İskân Bakanlığına verilmesi gerekmektedir.

III. YAPI KOOPERATİFLERİNİN SOSYAL SİGORTALAR KURUMU İLE İLİŞKİLERİ

Yapı kooperatiflerinin kredi almaları bakımından olduğu kadar başka konularda da SSK ile bazı ilişkileri bulunmaktadır. SSK ile ilgili kura

cak kooperatiflerin kuruluşu sırasında uymaları gereken bazı hususların bulunduğunu da belirtmek isteriz.

3.1 — Kuruluş ve anasözleşme

SSK ile ilgili işlerde çalışanların bir yapı kooperatifi kurmak istemeleri halinde, bazı özel hükümleri kapsayan Anasözleşmenin düzenlenmesi gerekmektedir. Anasözleşmede bulunması gereken bu değişik hükümler ortaklık niteliği yanında ödenecek asgarî bina karşılığı ve yabancı ülkelerde çalışanlarla ilgili bulunmaktadır.

3.1.1. — Ortaklık niteliği — Tip anasözleşmenin 4 üncü maddesinin (ç) bendine göre, bu kooperatiflere ortak olabilmek, daha doğrusu kooperatifin çalışma bölgesindeki il sınırları dışında ise o takdirde de bazı çalışma bölgelerindeki il sınırları içinde kurulu ve sigorta kanununa tabi bir iş yerinde çalışmakta bulunmaları şarttır. Eğer, çalışılan iş yeri kooperatifin çalışma bölgesindeki il sınırları dışında ise o takdirde de bazı koşullarla ortak olunabilir.

Ortak olacak sigortalıların, kredi için kooperatifçe Kuruma yapılacak başvurma tarihinden önceki son üç aylık bordro devresinin son ayının son gününden geriye doğru sayılarak sigortaya tabi işyerlerinde çalışanları en az iki yıl sigortalı olmaları ve bu süre içinde bütün sigorta kollarında 400 günlük prim ödemeleri gerekir. İki yıllık sigortalılık süresinde 400 günlük prim ödemeyi gerektirir çalışmaları olmayanların ise en az üç yıl sigortalı olmaları ve bu süre içinde bütün sigorta kollarından 400 günlük prim ödemeyi gerektiren çalışmalarının bulunması şarttır. İsteğe bağlı sigortalıların da en az iki yıllık sigortalı olmaları ve bu süre içinde 400 günlük malûllük, yaşlılık ve ölüm sigortası primini ödemiş olmaları zorunlu görülmüştür.

3.1.2 — Yabancı ülkelerde çalışan ve Türkiye ile aktedilen sosyal güvenlik anlaşmalarında ilk işe girdikleri tarih ve sigortalılık süreleri Türkiye'de başlamış ve Türkiyede geçmiş gibi kabul edilenlerin 1 yıl sigortalı olmaları ve bu süre içinde 200 günlük çalışmalarının bulunması şart koşulmuştur.

3.1.3 — Anasözleşmenin 18 inci maddesi de değişik bir hüküm taşımaktadır. Buna göre, ortakları, taahhüt ettikleri ve ödedikleri pay bedelinden başka, kooperatif amaçlarının gerçekleşmesi sağlamak üzere genel kurulca en az 100 lira olarak saptanacak aylık taksitleri de ödemeleri gerekir.

Bu madde binaların maliyet bedelinin % 10 unun karşılanmasını zorunlu görmüştür. Olağan yapı kooperatiflerinde bu miktar %25 dir.

3.2. — Verilecek belgeler

Kurum'dan kredi istenebilmesi için, önceden bazı belgelerin verilmesi gerekmektedir. *Sosyal Sigortalar Kurumu Konut Kredisi Yönetmeliği'nin* 7 nci maddesine göre, bu belgeler şunlardır:

3.2.1 — Kooperatif Anasözleşmesinin Ticaret Bakanlığınca onaylı iki nüshası.

3. 2. 2 — Anasözleşmenin yayımlandığı Ticaret sicilli Gazetesi'nin iki nüshası.

3. 2. 3 — Kooperatif yönetim kurulu üyelerini gösteren genel kurul tutanağının aslı veya noterlikçe onaylı iki örneği ile kooperatifi temsil yetkili olanların imza sirkülerinin noterlikçe onaylı iki nüshası.

3. 2. 4 — Örneği Kurum'ca düzenlenen noterlikçe onaylı yükümlenme belgesinin iki nüshası.

3. 3 — Ortaklık durumu :

SSK arsa ve kredi tahsisi işlemlerinden yararlanabilmek için, Kooperatifler Kanunu'nda belirtilen niteliklerden ayrı olarak, yukarıda da değindiğimiz gibi, ortakların sigortalı olmaları ve belirli sürelerde belirli primleri ödemeleri gerekir.

Ortak sayısının 30'dan az olmaması ve yapılacak bina sayısına eşit olması da Yönetmelik'de belirtilmiştir. Karı kocanın ikisinin de kredi alabilecek durumda olmaları ve istemeleri halinde eşit oranda kredi kullanılır.

Ölen ortağın yasal mirasçıları, hakkın devamını isterlerse içlerinden birini temsilci seçerler. Hakkı kullanmak istememeleri halinde ise Anasözleşme gereğince tasfiye işlemi yapılır.

3. 4. — Arsa konusunda yapılan işlemler :

Arsalar kooperatifçe alınmadan önce, kredi istenecekse, Kurumca ekspertiz yaptırılır. Bu ekspertizde, arsaların imar durumu, o günkü rayiç bedeli, yol, su, elektrik, kanalizasyon ve foseptik, kazı ve diğer teknik özellikleri ile yer ve fiyat bakımından konut yapımına elverişli olup olmadığı üzerinde durulur. Bundan sonra, uygun bulunursa izin verilir ve durum kooperatife duyurulur.

İzin alınmadan alınan arsalar için de aynı işlem yapılır. Uygun bulunmayan arsaların üzerine yapılacak konutlar ile imar durumu, tek kata izinli arsalar için kredi kullanılamaz.

44 YAPI KOOPERATİFLERİ KURULUŞ VE ÇALIŞMALARINA
İLİŞKİN HUSUSLAR

Ekspertiz için kooperatifçe verilecek dilekçe, Kurumun o bölgesindeki şubesine verilir ve şu belgeler eklenir:

3. 4. 1 — Mal sahibinden alınmış satış fiyatını gösterir öneri mektubu,
3. 4. 2 — Tapu senetlerinin aslı veya noterlikçe onaylı örneği veya fotokopileri,
3. 4. 3 — Cari yılla ilgili olarak belediyesinden alınmış genel parselasyon durumunu gösterir plan ve imar durumunu gösterir belge,
3. 4. 4 — Çaplar veya onaylı örnekleri,
3. 4. 5 — Yol, su, elektrik, kanalizasyon veya foseptik gibi dış tesislerden hangilerinin belediye ve hangilerinin kooperatifçe yapılacağını gösteren ve belediyeden alınan belge,
3. 4. 6 — Dış tesislerden kooperatifçe yapılacak olanların kaç mal olacağını gösterir belediyeden veya ilgili dairelerden alınmış keşif özeti veya bir belge.

Bu belgelerden ikişer nüsha eklenmesi Yönetmelikte öngörülmüştür. Bunların dışında ise :

3. 4. 7 — Gerektiğinde, zemin güvenlik gerilme raporu, yol kotuna bağlı olarak düzenlenmiş plankote, zemin suyu raporu ve gerekli belgelerden üçer nüsha..

3. 5 — Konut kredisi ile ilgili hususlar :

Sosyal Sigortalar Kurumu Konut Kredisi Yönetmeliğine göre, konut kredisi alınması için bazı koşullara uyulması gerekmektedir. Bu koşulların bazıları arsa ile, bazıları da ortakların durumu ya da bazı sürelerle ilgilidir. Konutkredisi ile ilgili bu koşulları şöylece belirtebiliriz.

3. 5. 1 — Arsa ile ilgili olanlar :

Arsa ile ilgili koşullar şunlardır:

3. 5. 1. 1 — Kurumca satın alınması uygun bulunmamış olanlar,
3. 5. 1. 2 — İmar durumu itibariyle tek kata izinli arsalar,
3. 5. 1. 3 — İpotekli, şüyulu veya başka yolla mülkiyet hakkı sınırlı olan arsalar (gecekondu önleme bölgesinde 775 sayılı yasaya göre satın alınanlar, Kurum adına birinci derecede ipotek edilmek kaydı ile satın alındığı Kurum yararına ikinci derecede ipotek olsa da kredi kullandırılır),
3. 5. 1. 4 — İl ve ilçe merkezlerinin belediye sınırları dışında kalan

veya nüfusu 10.000'den az olan yerlerde bulunanlar (Kurumca yapılacak inceleme sonunda iş ve yerleşme yönünden gelişeceği anlaşılan ve Kurum güvencesini sarsmayacağı kanısına varılan yerlerde bu koşul aranmaz),

3. 5. 1. 5 — Kuruma birinci derecede ipoteği yaptırılmayanlar (Bunların mevcut ve ileride kazanacağı değerler de düşünülerek birinci derecede ipoteği gerekir. Kredinin kullanılmasından önce, taşınmaz malın tapu kütüğüne, kredinin % 25 fazlası ile ipotek ve borçlanma sözleşmesi ve örneği ile Kurumca düzenlenen satın alma istek belgesinin tapuya tescili zorunludur). Bu hallerde kredi tahsis edilemez.

3. 5. 2 — Ortaklarla ilgili olanlar :

Ortaklarla ilgili olarak üç husus saptanmıştır:

3. 5. 2. 1 — Ortak sayısı 30'dan az olmayacağı gibi arsaya yapılabilecek bina sayısından da az olmayacaktır.

3. 5. 2. 2 — Kredi alabilecek nitelikte olan karı kocanın konut kredisi istemeleri halinde, ikisine bir konut için eşit oranda kredi kullanılacaktır.

3. 5. 2. 3 — Müdürler Kurulu kararından önce ortak olma koşullarını yitirenler kredi alamayacaktır.

3. 5. 3 — Konutla ilgili olanlar :

Kredi alınmasını önleyen ve konutla ilgili bulunan koşullar ise şunlardır:

3. 5. 3. 1 — Yapılmış ve ne oranda olursa olsun yapılmakta olan konutlar için kredi verilmez.

3. 5. 3. 2 — Konut alanı 100 m² yi geçen konutlar için de kredi verilmez (Konut alanı ile ilgili ölçüler Yönetmeliğin 17 nci maddesinde geniş olarak belirtilmiştir).

3. 6 — Kredi Oranı :

Konut kredisi, taşınmaz malın % 90 ını geçmez.

Taşınmaz malın değeri, arsa rayiç bedeli ile yol, kanalizasyon veya floseptik ,su, havagazi, elektrik ve kalorifer, asansör tesisatı ve konutun Bayındırlık Bakanlığınca saptanan birim fiyatlarına göre yapılacak keşfe dayanan ihale bedelleri toplamından oluşur. Yapılacak tesislerin arsa veya site sınırları içinde kalması ve herhalde her ortak için 5.000 lirayı geçmeyeceği Yönetmelikte belirtilmiştir.

Kooperatif tarafından yaptırılacak cami, dükkân, garaj gibi ortak kullanma yerleri için kredi verilmez.

Konut kredisinin kullanılabilmesi için, taşınmaz mal değerinin % 10 unun Kuruma yatırılmış olması gerekir.

Bir sigortalıya açılacak konut kredisi 75.000 lirayı geçmez.

3. 7 — Giderler ve ödeme :

Kredi ile ilgili bazı giderlerin kooperatifçe ödenmesi gerekir. Ekspertiz giderleri, verilen krediye uygulanan % 4 faiz bunlar arasındadır. Ekspertiz, stüsyon saptanması, yazışmalar ve yapılacak diğer giderler için, konutun krediye esas değeri üzerinden bir defaya mahsus olmak üzere % 1, sosyal güvenlik anlaşması olan yabancı ülkelerdeki işçilerden ise % 2 oranında gider karşılığı alınmaktadır.

Kredilerin 20 ve 15 yılda ödeneceği Yönetmelikte belirtilmiştir. 22 nci maddeye göre, 85 metre kareye kadar olanlarda süre 20 ve 85-100 metre kare olanlar için süre 15 yıldır.

3. 8 — Tip projeler ve malzeme standartları :

Sosyal konut yapımına yönelmek Kurum'un görevleri arasında olduğundan, bu amaçla;

3. 8. 1 — Konuyla ilgili Bakanlıklar ve örgütlerle işbirliği yaparak tip projeler saptar ve binaların bunlara göre yapılmasına çalışır;

3. 8. 2 — Yapılarda kullanılacak malzemenin standartlarının yapılması için bakanlıklarla ve bu arada Türk Standartları Enstitüsü ile işbirliği yapar.

3. 9 — Yapıların ihalesine ilişkin esaslar :

SSK, kredi vereceği konutlar için ön projelerin yapılması,, ihale dosyalarının hazırlanması, ihalenin yapılması ve binaların denetimi konusunda da kooperatiflere yardımcı olmaktadır. Kurumu bu görevlerini yerine getirmesi aşağıdaki esaslara uygun olarak yapılmaktadır.

3. 9. 1 — Kooperatifler, yaptıracakları konutlar için 100 ölçekli veya 1/100 tekniğine göre düzenlenmiş 1/50 ölçekli 3 nüsha projeyi Kuruma vereceklerdir.

3. 9. 2 — Ön projelerin Kurumca onaylanmasından sonra kooperatif;

3. 9. 2. 1 — Yaptırılacak konutların yerleşme plânını,

3. 9. 2. 2 — Yapı iznini,

3. 9. 2. 3 — Mimarî uygulama ve detay projelerini, statik projeleri, tesisat projelerini, yol projeleriyle ilgili metraj keşif belgelerini,

3. 9. 2. 4 — Yüklenme belgesini ve diğer belgelerden gerekenleri gereken sayıda Kuruma verecektir.

3. 9. 3 — Uygulama prejelerinin Kurumun o bölgedeki şubesine verilmesinden sonra kooperatifçe kredi istemi yapılacaktır. Kredi istemi sırasında, ayrıca, Kuruma aşağıda gösterilen belgeler sunulacaktır:

3. 9. 3. 1 — Ortakların konut tiplerine göre dağılımını gösterir Yönetim Kurulu kararının noterden onaylı iki nüshasını,

3. 9. 3. 2 — Ortakların adları, soyadları, baba adları, sigorta sicil numarası, aylık brüt ücret tutarları, oturdukları yer ve adresleri, işyerlerine Kurumca verilen numaraları gösterir iki nüsha liste.

3. 9. 4 — Yapı ihale dosyaları, Kurumca saptanacak şartname ve sözleşmeler ile her türlü ihale belgeleri ve esaslarına göre hazırlanır. Kurumun izni olmadan ihaleye esas projede, detay projelerinde ve öbür belgelerde değişiklik yapılamaz.

3. 9. 5 — Konutlar, sözleşme, proje ve şartname hükümlerine göre götürü bedel, anahtar teslimi ihaleye çıkarılır. İhalenin nasıl yapılacağına ilişkin yöntemler Yönetmeliğin 29 uncu maddesinde belirtilmiştir.

İhale kapalı zarfla yapılır. Bu yöntemle gerçekleşmezse yeni yöntemi Kurum Müdürler Kurulu tâyin eder. İhale ve kooperatif ortağı sigortalılara açılacak kredi miktarı. Müdürler Kurulunun onaylamasından sonra kesinleşir.

3. 9. 6 — Binalar yapılırken, kooperatifler, bir kontrol mühendisi çalıştırılacak ve binaların kontrolünü sağlayacaktır. Bu kontrolleri yapmağa Kurum da yetkilidir. Müteahhitlerle yapılacak sözleşmelerde, Kurumun gerekli gördüğü hallerde yapıları durdurmağa ve sözleşmeyi bozmaya yetkili olduğu açıkça belirtilecektir.

3. 9. 7 — Yapıların durumuna göre hakediş raporları düzenlenir ve hakedişler böylece ödenir. Her stüasyon için, Yönetmelikte belirtilen yöntemle, faiz tahakkuk ettirilir ve bu faiz Kuruma ödenir.

48 YAPI KOOPERATİFLERİ KURULUŞ VE ÇALIŞMALARINA İLİŞKİN HUSUSLAR

3. 10 — Taksitlerin ödenmesi, binaların sigorta ettirilmesi :

Yapıların geçici kabulü Kurumca yapılır Geçici kabulün onaylanmasından sonra şu işlemler yapılır:

3. 10. 1 — Bir sigorta şirketiyle anlaşarak binalar depreme, yangına ve yıldırımdan doğan yangına ve yıkıma karşı sigortalanır. Sigorta bedelini kooperatif öder. Bu işlem, borç bitinceye kadar uygulanır.

3. 10. 2 — Yapı kullanma izninin alınmasından veya geçici kabulün Genel Müdürlükçe onaylanma tarihinden hangisi önce ise o tarihi izleyen aybaşından altı ay sonra taksitlerin ödenmesi gerekir. Ödeme süresi bu tarihten başlar.

3. 10. 3 — Noter önünde çekilecek kura sonunda ortaya çıkan yerleşme plânına uygun olarak taksitler hesaplanır. Ödeme plânlarının zamanında hesaplanmaması halinde toptan bir taksit hesabı yapılır.

3. 10. 4 — Yapı alanı 85 metre kareye kadar olan konutlarda % 4; 85—100 metre kare arasında olanlarda % 5 faiz uygulanır. Taksitler o ayın sonuna kadar ödenmelidir. Aksi halde o taksit için % 7 gecikme faizi ödenir.

3. 10. 5 — Aylık taksitlerin 4 ay ödenmemesi halinde borçluya yazılı olarak iki ay ek süre verilir. Bu süre içinde de ödeme yapılmazsa, Kurum ipoteği paraya çevirir ve satınalma hakkını kullanarak taşınmaz malı satın alır.

3. 10. 6 — Sosyal Güvenlik anlaşması bulunan yabancı ülkelerdeki ortaklar, borçlarını, Kurumun göstereceği bir ulusal bankaya döviz olarak yatırabilirler.

3. 11 — Bireysel ilişki kurulması :

Yapıların sona ermesi, geçici kabulün yapılması ve yapı kullanma izninin alınmasından sonra, borcu ortaklara devri suretiyle taksit başlama tarihinden itibaren bir yıl içinde bireysel ilişkiye geçilmesi zorunludur.

Bu amaçla ödenecek harçlar, vergiler, resim ve öteki giderler taşınmaz mal sahibi olan ortağa aittir.

IV — TUTULACAK DEFTERLER :

Kooperatiflerin tutacakları defterlerin bir örnek olması ve her kooperatifin isteğine bağlı kalmaması için Ticaret Bakanlığınca düzenleme yapılmıştır. 28 Kasım 1973 tarihli ve 14726 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan «Kooperatifler, Kooperatif Birlikleri, Kooperatif Merkez Birlikleri ve Türkiye Millî Kooperatifler Birliği Muhasebe Yönetmeliği»nde bu defterler gösterilmiş ve muhasebe kayıtlarının nasıl tutulacağı açıklanmıştır.

Bundan çıkarılan bilgiye göre, bu yapı kooperatifinde şu defterler tutulacaktır:

4. 1 — Yasal defterler :

213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 182 nci, 6762 sayılı Ticaret Kanunu'nun 66 ncı maddelerine göre tutulması gereken defterler şunlardır:

4. 1. 1 — Yevmiye defteri,
4. 1. 2 — Defteri Kebir — Ulu Defter,
4. 1. 4 — Genel Kurul karar defteri,
4. 1. 3 — Envanter ve bilânço defteri,
4. 1. 5 — Yönetim Kurulu karar defteri,
4. 1. 6 — Ortaklar defteri,

4. 3 — Kayıtların nasıl tutulacağı, hesap dönemi, bilânço çıkarılması, ortak hesaplarının izlenmesi gibi hususlar üzerinde burada durmayacağız.

V — S O N U Ç :

Yapı kooperatiflerini belirli sınırlar içinde böylece tanıtabiliriz. Bu tanıtmamız bilimsel bir çalışma değildir ve ancak ana çizgileri ile konuya bir bakış niteliğindedir.

Burada önemli bir noktaya değinmekte yarar görmekteyiz. Bu da Finansman Kanunu'nun 83 üncü maddesiyle Emlâk Alım Vergisi Kanunu'na eklenen (g) fıkrasıdır. Bu fıkra, konut alımlarında uygulanan 50.000 liralık muafiyetin kooperatifler için geçerli sayılmaması yolunda bir hüküm getirmiştir. Emlâk Vergisi Genel Tebliği No. : 10'da bu hükmü güçlendirmiştir. Tebliğe göre, «ancak usul ve fûriüğ, kan ve sıhrî hısımlar tarafından yapılan müşterek binalara istisna tanınması öngörüldüğü cihetle, gerçek kişi olmayıp tüzel kişi durumunda olan ve usul, fûriüğ, kan ve sıhrî

hısım tarifinin şumulüne de girmesi mümkün olmayıp yapı kooperatifleri tarafından yapıp iskân belgesi de alındıktan sonra ortaklara tevzi edilen binalar veya bağımsız bölümlerin 50.000 liralık istisnadan istifade ettirilmesine imkân yoktur.»

Bu hüküm Anayasanın kooperatiflerle ilgili anlayışına ters düşmektedir. Tebliğde, «işçi evleri ve bunlardan düşük nitelikte bulunan mesken iktisapları % 35 indirimli nisbete tabi» olabileceğine değinilmiştir. Ancak, bunun yararlı bir yanı olmamak gerekir; çünkü, arsa payları oranında yapılacak uygulamada bu indirim pek fazla anlam taşımaz. Yapı Kooperatifleri, korunmağa lâyık bulunmamıştır nedense.

24—27 Aralık 1973

Sendikalar ve Kooperatifçilik Semineri

Beçya

ZİRAAT BANKASINDAN ÇIKAN 25 BİN LİRA
İKRAMİYESİNİ YİNE AYNI BANKAYA YATIRDI

Konuşan . Bülent AKBAŞ

Balıkesir iline bağlı bir ilçe olan Bandırma'nın yüzölçümü 518 kilometrekaredir. İlçe Balıkesir'in Kuzeyinde ve Marmara Denizi kıyılarındadır. Yüzeyi Marmara kıyılarına paralel olarak Doğu-Batı yönünde uzanan karadağın yamaçları ile düz ve geniş plâtolardan ibarettir. Bu sebeple ilçe yüzeyi, geniş tarla ekimine elverişlidir. İlçe sınırları içinde ve Marmara kıyıları çevrelerinde aynı zamanda geniş zeytinlikler ve bağlar görülür.

İlçe merkezi Bandırma büyük ve şirin kasabalarımızdan biridir, Kuruluş tarihi belli olmamakla beraber, eski çağlardan beri bilinen bir şehirdir. Eskiden PANDRAMOŞ denilen Bandırma Orhan Gazi tarafından Bizanslılardan alınmış Cumhuriyetimizin ilânından sonra da pek hızlı gelişmeler kaydedilmiştir. İstanbul'a 46 mil uzaklıktadır. İzmir'e 314 kilometrelik bir demiryolu ile bağlıdır. Balıkesir'in başlıca ihracat limanı işini gördüğü için önemli bir ticaret yeridir. Bu sebeple yurdumuzun en bayındır kasabalarından biri olmuştur.

İşte takriben 40 yıl önce Rize'den bu şirin ilçemize yerleşen Firdevs Kesevuran Ziraat Bankasının 4 Nisan 1974 tarihindeki büyük çekilişinde 25 bin lira ikramiye kazanan talihliler arasında...

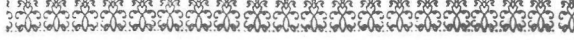
Firdevs Kesevuran'la Ziraat Bankası'nın Bandırma Şubesinde yaptığımız konuşmada duygu ve düşüncelerini bize şu şekilde anlattı:

«Biz Karadeniz'liyiz oğul. Bizim yöre halkı için önce deniz işi gelir. Bu bakımdan eşim de denizci idi. Üç ayı ha geçti, ha geçecek tam 72 yaşında sizlere ömür oldu. Üç oğlum ve tam 11 torunum var. Biri subay çıktı, diğeri Eskişehir'de Tekel'de görevli, üçüncüsü de babasının işini sürdürüyor.

Rahmetli, denizin çoğu kez insanı yutacakmış gibi kabardığı dalgalarla boğuşarak kazandıklarından arttırabildiklerini hep Ziraat Bankasına yatırırdı. Bu banka için eski banka, köklü banka derdi..

25 bin lira ikramiye çıktığı haberine tabii ki çok sevindim. Parayı bankadaki üç-beş kuruşumun üzerine ilâve ettireceğim. Eh.. Bir ayağımız çukurda gayri. Bu iyi günlerin kötü günleri de olabilir. Oğullarım kendilerini geçindirecek durumda bulduklarından onlara yardımı da düşünmüyorum.»

Sayın Firdevs Kesevuran'a daha bol şansların yanı sıra uzun ömürler diliyerek Bandırma'dan Marmara adasında 100 bin lira kazanan talihli ile konuşmak üzere Erdek'e hareket ettik. Ancak ne var ki, Erdek'le Marmara adası arasında kalan Marmara Denizi o gün bize geçit vermedi..

T.C. ZİRAAT BANKASI

*HER YERDE HER ZAMAN
hizmetinizde bulunmaktan kıvanç duyuyor*

Mue.

KOOPERATİFÇİLİK

Founded in 1931

Kooperatifçilik is the publication of The Turkish Cooperative Association. It is published four times a year. The subscription price to the review is \$ 4 a year, air mail included. Correspondance relating to the review should be sent to «Türk Kooperatifçilik Kurumu, Mithatpaşa Caddesi 38, Ankara - Turkey.»

The Turkish Cooperative Association assumes no responsibility for the views expressed by authors whose contributions appear in Kooperatifçilik.

Editor For

The Turkish Cooperative Association
Türk Kooperatifçilik Kurumu

Editorial Board

Celâl UZEL

Basri İMECE

Osman ATTİLÂ

Each issue of the review will contain some articles, research notes, communications, book review, announcement and news notes on cooperatives in English or, French language. But the review is mainly issued for the Turkish readers. For that reason the contents will mainly Turkish.

ADMINISTRATORS BOARD

Nusret UZGÖREN, Chairman	Former General Manager, Turkish People's Bank.
Rahmi ÖNEN, Vice Chairman	Asst. General Manager, Turkish People's Bank.
Kâzım SEÇER, Tre surer	Dip. Eng. Bank of Agriculture
Nuri ABAÇ	Advisor State Planning Organisation
Şimşek ARMAN	Agricultural - Engineer, Ministry of Rural Affairs.
Osman ATTİLÂ	Poet, Editor
Yıldırım ERGİDEN	Manager, Turkish People's Bank.
Hasan Tahsin EROL	Agricultural - Economist - Advisor
Ekrem GÖL	General Manager, Agricultural Credit Cooperatives.
Süleyman GÖKCER	Advisor, Turkish Agricultural Bank.
Basri İMECE	Asst. Manager, Public Relations Department of the Turkish Agricultural Bank.
Kadir KALFA	Agricultural Engineer, Ministry of Rural Affairs.
Prof. Dr. Ziya Gökalp MÜLÂYİM	Ankara University, Faculty of Agriculture.
Prof. Dr. Necmi SÖNMEZ	Ankara University, Faculty of Agriculture.
Celâl UZEL	Engineer, Former General Manager of Turkish Cooperative Association.

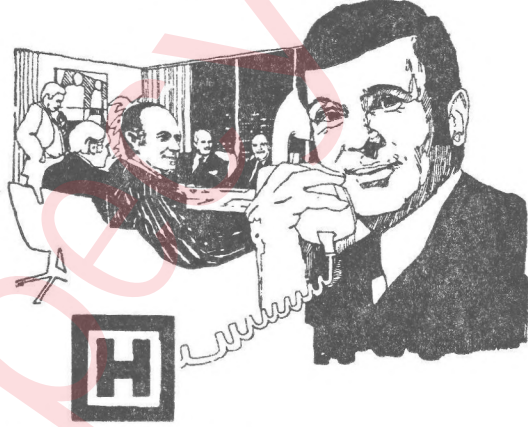
BOARD OF AUDITORS

Ayhan İNAL	Accountant.
Yusuf BAHÇE	Cooperative Sale Service Manager of the Turkish Agricultural Bank.
Şahinkaya DİL	Asst. Manager.

zamanınız pahalımı?

TÜRKİYE HALK BANKASI.
küçük tasarruflarınız kadar
zamanınızın'da çok değerli olduğu
çağımız yaşantısında,
süratli hizmeti gaye edinerek
modern bankacılık uygulaması
ile daima hizmetinizdedir.

TÜRKİYE HALK BANKASI
halkın bankasıdır